

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη**

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**« Η Προσβασιμότητα Των Ατόμων με αναπηρίες σε Χώρους
Πολιτισμού » .**

Ηλιάδου Νατάσα

**Επιβλέπον καθηγητής:
Παπαϊωάννου Γεώργιος**

Ιανουάριος 2019

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη*

Μεταπτυχιακή Διατριβή

« Η Προσβασιμότητα Των Ατόμων με αναπηρίες σε Χώρους
Πολιτισμού » .

Ηλιάδου Νατάσα

Επιβλέπον καθηγητής:

Παπαϊωάννου Γεώργιος

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιανουάριος 2019

Ετσι κόβω μου όλα, του αδελφού μου, Νικόλα.

Περίληψη

Η εργασία αυτή έχει στόχο να καταδείξει ότι με την κατάλληλη διαχείριση του πολιτισμού μπορεί να υπάρξει πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού. Συγκεκριμένα διερευνάτε η έννοια της αναπηρίας και η σημασία της στην ανάπτυξη της πολιτισμικής διαδικασίας, η διευκρίνιση του πολύπλευρου και πολύπλοκου όρου «άτομα με αναπηρία» και ο ρόλος της πολιτείας στην πολιτισμική εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρίες. Στη συνέχεια αναλύονται έννοιες σε σχέση με την αναπηρία όπως αυτές της κοινωνικής δικαιοσύνης, της προσβασιμότητας, του θεσμικού πλαισίου του Κράτους της Κύπρου, της θρησκείας και του ρόλου των νέων τεχνολογιών, ώστε αυτές να αποτελέσουν αρωγό για την επίτευξη του αρχικού στόχου της έρευνας. Επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης για την παρούσα έρευνα η εκκλησία της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι. Η μεθοδολογία που εφαρμόζεται μέχρι το κεφάλαιο 3 αφορά κυρίως βιβλιογραφική έρευνα. Μέσω του μεταβατικού ερωτήματος «ανάπηροι άνθρωποι ή ανάπηρη κοινωνία», η εργασία οδηγείται στη σκιαγράφηση των επιμέρους ομάδων ατόμων με αναπηρίες που εξετάζονται στην έρευνα. Μεταξύ αυτών α) άτομα με κινητικές αναπηρίες β) άτομα με αισθητηριακές αναπηρίες και γ) άτομα με νοητική υστέρηση. Την γράφουσα ανέκαθεν την προκαλούσε η εκπαίδευση των ατόμων με ιδιαιτερότητες, αυτό το μυστήριο της ελευθερίας τους. Προσπαθούσε πάντα να καταλάβει το πέπλο μυστηρίου που τους περιβάλλει. Ελεύθερα πνεύματα που σπάνε τα δεσμά των επίγειων και ανά πάσα ώρα και στιγμή, μεταφέρονται με τη σφαίρα της φαντασίας τους σε άλλους εξωπραγματικούς κόσμους. Μη κατανοητούς αρκετές φορές για τους άλλους που είναι εγκλωβισμένοι στις παρωπίδες της καθημερινότητας τους και δεν τολμούν να υπερβούν έστω και για λίγο το κλισέ που τους επιβάλλει η σημερινή κοινωνία στην οποία ζουν. Έτσι η γράφουσα οδηγείται στη διερεύνηση της πρόσβασης αυτών των ατόμων στον συγκεκριμένο χώρο πολιτισμού εφαρμόζοντας ποιοτική μέθοδο διερεύνησης μέσω ερωτηματολογίων. Η μεθοδολογία αυτή αρχικά σκοπεύει στην εκμαίευση της αλήθειας για το συγκεκριμένο θέμα και στη συνέχεια επιχειρείται ο καθορισμός κάποιων μελλοντικών προτάσεων που να αποσκοπούν στην επαλήθευση του κύριου στόχου της εργασίας. Στο τέλος επανατοποθετούνται τα συμπεράσματα από όλη την δομή της εργασίας. Διαφαίνεται έτσι

καθαρά ότι η βασική θέση και στόχος της εργασίας είναι εφικτός. Δηλαδή, ότι με την κατάλληλη διαχείριση του πολιτισμού μπορεί να επέλθει πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στους χώρους πολιτισμού.

Summary

This dissertation aims to support the notion that cultural management can enable the access of people with disabilities to cultural heritages. Precisely, the definition of disability and its importance in the cultural development, the clarification of the complex term “disabled people”, the vital role of the State in the cultural education for people with disabilities are thoroughly scrutinised. Therefore, disability concerns such as social justice, accessibility, institutional framework of the Cypriot State, religion and technology development that can assist in enabling the access of people with disabilities to cultural heritages are examined. The author chose as a case study the Byzantine church of Panagia Angeloktisis for the research purpose. The methodology applied until chapter 3 mainly considers literature review and through a questionnaire “people with disabilities or disabled community” the research outlines the sub-groups of disabled people that are examined in this research. Namely, people with mobility disabilities, people with sensory disabilities and people with intellectual disabilities. The author has always been inspired and fascinated by the education of people with disabilities and their mystery of freedom and always tried to understand the veil of mystery that surrounds them. They are free spirits who break human/mortal restraints and using their imagination are transported at any given moment to other unworldly places/ fantasy worlds. They are not understood by other people who are trapped by the problems of their daily lives and do not dare to go beyond the predictability imposed on them by the society in which they live. Given the aforementioned, the author uses qualitative method and questionnaires to investigate the access of these people into the Byzantine church. Using this method, the author firstly intends to demonstrate the current state of this issue and subsequently to provide additional proposals that aim to enable the access of people with disabilities to cultural heritages. Finally, the conclusions drawn by the research study are illustrated and it can be clearly defined that with proper cultural management, people with disabilities can access the cultural heritages.

Ευχαριστίες

Η μεταπτυχιακή αυτή διατριβή είναι αποτέλεσμα μελέτης, επίμονης προσπάθειας και έρευνας που πραγματοποιήθηκε τον τελευταίο χρόνο. Είναι βέβαιο ότι η ολοκλήρωση της δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την υποστήριξη κάποιων ανθρώπων, τους οποίους θα ήθελα να ευχαριστήσω στις πιο κάτω γραμμές. Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή κο. Γεώργιο Παπαϊωάννου, για τη συνεχή ηθική, πνευματική και επιστημονική υποστήριξη του καθόλη τη διάρκεια της διατριβής. Ο ίδιος με εμπιστεύτηκε, με ενθάρρυνε να παίρνω πρωτοβουλίες και να λειτουργώ αυτόνομα, με παρακολουθούσε διακριτικά και με καθοδήγησε με την εμπειρία και τις ουσιαστικές επισημάνσεις του στην ολοκλήρωση της έρευνας. Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω και στα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής, κο Στέλιο Λεκάκη και κα. Μαρίνα Μαρκέλλου για την πολύτιμη στήριξη, τις συμβουλές και τις εύστοχες παρατηρήσεις τους οι οποίες συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση του τελικού κειμένου της διατριβής. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον ακαδημαϊκό υπεύθυνο κο Χρήστο Δερμεντζόπουλο για τον συντονιστικό και συμβουλευτικό του ρόλο καθόλη την διάρκεια των σπουδών μου. Επιπλέον, η διατριβή δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την συμβολή των ατόμων που δέχθηκαν να συνδράμουν στην προσπάθεια αυτή αποδεχόμενοι τη βοήθεια που τους ζητήθηκε και συμπληρώνοντας τα ερωτηματολόγια που τους δόθηκαν. Τους ευχαριστώ από καρδιάς. Τελιώνοντας ένα τεράστιο ευχαριστώ οφείλω στους γονείς μου, Σάββα και Παναγιώτα, και στον αδελφό μου, Νικόλα, για την αδιάλειπτη υποστήριξη τους σε όλες τις επιλογές της ζωής μου καθώς και για την υπομονή και ανοχή στις ατελείωτες ώρες μελέτης μου και συγγραφής αυτής της εργασίας.

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	σελ. 9
2	Θεωρητικό πλαίσιο	σελ. 12
	2.1. Η έννοια της αναπηρίας και η σημασία της στην ανάπτυξη της πολιτισμικής διαδικασίας.....	σελ. 15
	2.2. Καθορισμός των μη προνομιούχων κοινωνικών ομάδων επικέντρωσης της έρευνας.....	σελ. 16
	2.3. Ορισμός «Ατόμων με αναπηρίες».....	σελ. 16
	2.4. Ο ρόλος της πολιτείας στην πολιτισμική εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρίες.....	σελ. 17
	2.5. Αναπηρία και κοινωνική δικαιοσύνη.....	σελ. 18
	2.6. Προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού.....	σελ. 18
	2.7. Θεσμικό πλαίσιο του κράτους της Κύπρου σχετικά με την αναπηρία.....	σελ. 19
	2.8. Αναπηρία, θρησκεία και πολιτισμός.....	σελ. 20
	2.9. Ο ρόλος των νέων τεχνολογιών στην πρόσβαση των αναπήρων στους χώρους πολιτισμού.....	σελ. 21
3	Μελέτη περίπτωσης	σελ. 22
	3.1. Η εκκλησία της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι.....	σελ. 22
	3.2. Ανάπηροι άνθρωποι ή ανάπηρη κοινωνία;.....	σελ. 24
	3.3. Σκιαγράφηση των επιμέρους ομάδων ατόμων με αναπηρίες που εξετάζονται στην έρευνα.....	σελ. 25
	3.4. Διερεύνηση της πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στην Εκκλησία της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι.....	σελ. 28
	3.5. Ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας.....	σελ. 29
	3.6 Μεθοδολογία.....	σελ. 31
4.	Αδυναμίες- περιορισμοί της έρευνας	σελ. 35
5.	Μελλοντικές Προτάσεις	σελ. 36
6.	Συμπεράσματα	σελ. 38
7.	Παράρτημα Α, ερωτηματολόγιο έρευνας	σελ. 41

8. Παράρτημα Β, εικόνεςσελ. 46

9. Βιβλιογραφία.....σελ. 53

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

«Άλλαξε τον κόσμο, το έχει ανάγκη. Χρειάζονται πολλά τον κόσμο για να αλλάξεις: Οργή και επιμονή, γνώση και αγανάκτηση, γρήγορη απόφαση, στόχαση βαθιά. Ψυχρή υπομονή κι ατελείωτη καρτερία. Κατανόηση της λεπτομέρειας και κατανόηση του συνόλου. Μονάχα η πραγματικότητα μπορεί να μας μάθει πως την πραγματικότητα να αλλάξουμε!», υποστηρίζει ο Μπερτ Μπερτ (1898- 1956), Γερμανός σκηνοθέτης και ποιητής. Τα παραπάνω λόγια αποτέλεσαν την αφορμή για την εκπόνηση της παρούσας διατριβής.

Για την τελική επιλογή του θέματος της διατριβής βασικά κίνητρα υπήρξαν:

α) Το προσωπικό ενδιαφέρον της γράφουσας. Ανέκαθεν την προκαλούσε η εκπαίδευση των ατόμων με ιδιαιτερότητες, αυτό το μυστήριο της ελευθερίας τους. Προσπαθούσε πάντα να καταλάβει το πέπλο μυστηρίου που τους περιβάλλει. Ελεύθερα πνεύματα που σπάνε τα δεσμά των επίγειων και ανά πάσα ώρα και στιγμή, μεταφέρονται με τη σφαίρα της φαντασίας τους σε άλλους εξωπραγματικούς κόσμους. Μη κατανοητούς αρκετές φορές για τους άλλους που είναι εγκλωβισμένοι στις παρωπίδες της καθημερινότητας τους και δεν τολμούν να υπερβούν έστω και για λίγο το κλισέ που τους επιβάλλει η σημερινή κοινωνία στην οποία ζουν.

β) Το γεγονός ότι οι περισσότεροι κυπριακοί χώροι πολιτισμού παρουσιάζουν αρκετές ελλείψεις όσον αφορά την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες και παράλληλα συντείνουν με την συντηρητική τους πολλές φορές στάση στη διαιώνιση του κοινωνικού αποκλεισμού

γ) Το αμφιλεγόμενο και πολύπλευρο πνεύμα των χώρων που επιβάλλει τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου τους αφού αυτοί δημιουργούνται σ'ένα διαδραστικό πλαίσιο συμφραζομένων που συναποτελείται από διάφορες κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και ιστορικές δυνάμεις. Οι χώροι πολιτισμού ως έννοια δεν είναι άκαμπτη αλλά προσδιορίζεται κάθε φορά μέσα στο πλαίσιο που δημιουργείται.

Σε μια εποχή όπου ο πολιτισμός μας περνάει κρίση, κρίση φαινομενικά οικονομική, αλλά πρωτίστως κρίση πνευματική, οι χώροι πολιτισμού καλούνται να εφαρμόσουν τη θεωρία στην πράξη αφού στις μέρες μας πρέπει να διαπνέονται από ανανεωτικό πνεύμα και να διακρίνονται από τον πολλαπλό τους ρόλο ως οχήματος εκπαίδευσης, ψυχαγωγίας και κοινωνικής ενσωμάτωσης των πολιτών. Για κάποιους ανθρώπους οι χώροι αυτοί πρέπει να απευθύνονται σε κάθε πολίτη, να στοχεύουν στην ικανοποίηση των ιδιαίτερων αναγκών του και να εφαρμόζουν την αρχή του «σχεδιασμού για όλους» σε θέματα προσβασιμότητας, παροχών, υπηρεσιών και δράσεων. Για άλλους πάλι οι χώροι πολιτισμού εκπληρώνουν την αποστολή τους μόνο όταν λειτουργούν ως μέσο πολιτισμικής και κοινωνικής ένταξης,

διασφαλίζουν συνθήκες ενσωμάτωσης και συμμετοχής, υλοποιούν δράσεις και εξασφαλίζουν μια ευχάριστη παραμονή στο χώρο όλων των ατόμων με τη συνδρομή των Νέων Τεχνολογιών.

Μέσω της παρούσας διατριβής η γράφουσα χρησιμοποιώντας βιβλιογραφική έρευνα και ποιοτική μέθοδο διερεύνησης απαντάει στα εξής ερωτήματα:

α) Πώς οι χώροι πολιτισμού μπορούν να αποτελέσουν νευραλγικό τομέα της κοινωνίας που με την κατάλληλη ενεργή μόρφωση και διαπαιδαγώγηση του ανθρώπου από τα πρώτα του βήματα, μπορούν να τον διαμορφώσουν σε ένα δημοκρατικό, υπεύθυνο, ψυχικά και πνευματικά ώριμο πολίτη, με κριτική σκέψη και δεξιότητες που θα τον βοηθήσουν να ανταποκριθεί στις ανάγκες και τα προβλήματα που ταλανίζουν την εποχή μας;

β) Γιατί και σε ποιο βαθμό τα άτομα με αναπηρίες βιώνουν περιθωριοποίηση και στερούνται τα αγαθά των χώρων πολιτισμού που για τους υπόλοιπους «φυσιολογικούς» ανθρώπους θεωρούνται δεδομένα;

γ) Ποια η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην προώθηση της πολιτιστικής διαμεσολάβησης και της υπέρβασης στους τυπικούς κανόνες των χώρων πολιτισμού ώστε οι γνώσεις και οι εμπειρίες να τίθενται στην υπηρεσία κάθε εν δυνάμει επισκέπτη.

δ) Πως η θρησκεία προσεγγίζει το θέμα; Εκφράζει, ωραιοποιεί, στιγματίζει, καταγράφει, συμβολίζει, εξάρει σκέψεις και συναισθήματα, φανερώνει διαφορετικές οπτικές και αν έχει προσωπικό ή καθολικό χαρακτήρα στη σύγχρονη Κυπριακή πραγματικότητα; Ποιο ρόλο διαδραματίζουν οι θρησκευτικοί χώροι πολιτισμού στη διαδικασία αλλαγής νοοτροπιών και ηθών. Αν η θρησκεία και ο πολιτισμός είναι δύο έννοιες αλληλένδετες που αποτελούν τρόπους συμβολικής ιδιοποίησης από τον άνθρωπο μπορούν να αποτελέσουν μέσο έκφρασης, προβολής ιδεών, σκέψεων, αντιλήψεων και μηνυμάτων ώστε ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων να αποτελέσει ηθική επιταγή;

Η πρωτοτυπία του θέματος έγκειται στο γεγονός ότι είναι η πρώτη μελέτη και έρευνα, που αποτυπώνει συνολικά το πρόβλημα του σχεδιασμού υποδομών, προσβασιμότητας, παροχών και εκπαίδευσης των ανάπηρων ατόμων στους κυπριακούς χώρους πολιτισμού. Η διατριβή φέρνει στην επιφάνεια πτυχές της Κυπριακής Κοινωνίας σε σχέση με τον πολιτισμό και την πρόσβαση των αναπήρων που δεν είχαν ανάλογη προσοχή μέχρι τώρα γιατί η Σύγχρονη Κυπριακή Κοινωνία παρόλο που θεωρητικά διακρίνεται από υψηλό αίσθημα

κοινωνικής προσφοράς και αλληλεγγύης προς τον συνάνθρωπο, είναι δημοκρατική και αντιμετωπίζει ισότιμα όλους τους πολίτες και διασφαλίζει την πρόσβαση τους στους πολιτιστικούς χώρους, στην πράξη ίσως αυτό να αποτελεί μια εξωραϊσμένη κατάσταση αφού πολλές καταστάσεις αναιρούν την αρχική ιδέα. Τέλος μέσω της διατριβής θέτονται νέοι στόχοι ώστε οι χώροι πολιτισμού να γίνουν εκτός από πηγή γνώσεων και μάθησης, τόποι χαράς, συναναστροφής και επικοινωνίας, ανθρωπιάς και κατανόησης. Αποκτώντας βιώματα και εμπειρίες ελληνορθόδοξης Παιδείας. Για να αποτελέσει το παρόν ελπίδα για το μέλλον.

Κεφάλαιο 2

Θεωρητικό πλαίσιο

2.1. Η έννοια της αναπηρίας και η σημασία της στην ανάπτυξη της πολιτισμικής διαδικασίας.

Τα τελευταία χρόνια ο όρος της αναπηρίας βρίσκεται στο επίκεντρο και συνιστά το θεμέλιο λίθο πάνω τον οποίο κυβερνήσεις και οργανώσεις επιχειρούν να οικοδομήσουν ένα ειρηνικό και ευσύννο μέλλον για όλους τους ανθρώπους σε κάθε γωνιά της γης. Ωστόσο η προσπάθεια να περιγραφεί με σαφήνεια η έννοια της αναπηρίας συνιστά πολλαπλά εμπόδια αφού αυτή αποτελεί άλλη μία αμφιλεγόμενη και πολύπλοκη έννοια που δημιουργείται σε ένα διαδραστικό πλαίσιο συμφραζομένων, που συναποτελείται από διάφορες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και ιστορικές δυνάμεις. Η έννοια της αναπηρίας δεν είναι άκαμπτη αλλά αναπλάθεται και δημιουργείται εκ νέου κάθε φορά σε διαφορετικά περιβάλλοντα.

Φαίνεται λοιπόν, ότι δεν είναι εύκολη η διατύπωση ενός γενικού, ευρέως ως αποδεκτού, ορισμού σχετικά με την αναπηρία (Brando, 2005). Έτσι, έχουμε παγκόσμια συνέδρια και συνδιασκέψεις, ανάδειξη πυλώνων βιωσιμότητας της έννοιας και πολυσέλιδα κείμενα. Ενδεικτικά οι κύριοι σταθμοί στην εξέλιξη της έννοιας της αναπηρίας είναι:

- Διακήρυξη του Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων περί αναπήρων, το Δεκέμβριο του 2000 στη Νίκαια
- Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των ατόμων με Αναπηρίες, τον Μάρτιο του 2007
- Διακήρυξη του Σχεδίου Δράσης της Σαλαμάνκα (UNESCO, 1994)

Οι τίτλοι αυτοί αποτελούν αναμφίβολα ισχυρό τεκμήριο του προβληματισμού και προσδιορισμού της έννοιας της αναπηρίας όπως συμβαίνει άλλωστε και με άλλες ηθικές έννοιες. Στη συνέχεια της εργασίας παρουσιάζονται τα βασικά μοντέλα για την αναπηρία σε μια προσπάθεια ερμηνείας της εξέλιξης της έννοιας και ομαδοποίησης των ορισμών που κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί για την έννοια αυτή.

Ιατρικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας

Το ιατρικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας αναδείχθηκε ως κυρίαρχη εννοιολογική θεώρηση στις αρχές του 20ού αιώνα και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, ασκώντας σημαντικότερη επιρροή στη διαμόρφωση των κοινωνικών αντιλήψεων και

πολιτικών και κατ' επέκταση των εκπαιδευτικών πρακτικών. Η ραγδαία ανάπτυξη και επικράτηση της ιατρικής λογικής τα τελευταία χρόνια φαίνεται να έχει διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη ζωή των ατόμων με αναπηρία αφού ταυτόχρονα επηρεάζει τις αποφάσεις, τη νομοθεσία, την οικογένεια και την κοινωνία ως προς τον τρόπο που αντιλαμβάνονται και αντιμετωπίζουν την αναπηρία (Campbell, 2009). Σύμφωνα με το ιατρικό μοντέλο, τα αίτια της αναπηρίας εντοπίζονται σε βιολογικές δομές και διεργασίες. Κάθε τύπος αναπηρίας εκδηλώνεται με συγκεκριμένα συμπτώματα που πρέπει να επιλυθούν μέσω διαγνωστικών διαδικασιών. Μέσω αυτού ωθείτε η αντίληψη της αναπηρίας ως αναπόφευκτης και τραγικής ενδογενούς κατάστασης στην οποία τονίζεται και τρέφεται η εικόνα του αδύναμου, του διαφορετικού και ανίκανου 'άλλου'. Το ιατρικό μοντέλο επικεντρώνεται στην παθολογία του ατόμου, η αναπηρία του είναι προσωπικό του πρόβλημα και έτσι το άτομο καλείται να προσαρμόσει τον τρόπο ζωής του στην κατάσταση αυτή (Liasidou, 2007). Σ' αυτή την περίπτωση η ιατρική παρουσιάζεται ως ο μοναδικός επιστημονικός κλάδος που μπορεί να διαχειριστεί την αναπηρία. Το άτομο με αναπηρία θεωρείται αξιολύπητο και έχει ανάγκη από ιατρική φροντίδα, είναι εξαρτώμενο από τους ειδικούς που την παρέχουν, ώστε να γίνουν ή τουλάχιστον να φαίνονται κανονικοί (Rioux, 2002). Η κουλτούρα της εποχής, όπου κυριαρχούσαν τα συναισθήματα της λύπης, του οίκτου και του φόβου για την «κακοτυχία» και την «προσωπική τραγωδία» των αναπήρων είχε ως αποτέλεσμα να επισκιάσει το σύνολο των μελετών για την αναπηρία και συνέβαλε στην εξατομίκευση των προβλημάτων των αναπήρων, αφήνοντας ανέγγιχτες τις κοινωνικές δομές που συνηγορούν στην πολιτική και κοινωνική τους αναπηροποίηση (Oliver, 2009).

Η κριτική που διατυπώθηκε αρχικά από τους ίδιους τους αναπήρους ενισχύθηκε σημαντικά κατά τη δεκαετία του 1980 και κέρδισε έδαφος στο πλαίσιο του κοινωνικοπολιτικού διαλόγου σχετικά με την εκπαίδευση των αναπήρων. Έτσι δόθηκε χώρος σε σημαντικούς ερευνητές/αναλυτές (Ballard, 1997· Barton & Oliver, 1997· Fulcher, 1989· Tomlinson, 1982 κ.ά.) να αναπτύξουν έναν νέο τρόπο κατανόησης και νοσηματοδότησης της αναπηρίας, διαμορφώνοντας ταυτοχρόνως και ένα καινούριο μοντέλο προσέγγισής της, το κοινωνικό.

Το κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας

Το κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας αναδείχθηκε στις αρχές του 1980, εστιάζοντας στην κριτική του κυρίαρχου ως τότε ιατρικού μοντέλου. Σηματοδοτεί την επιστημολογική μετατόπιση από την ιατροποιημένη προσέγγιση της αναπηρίας στη θεώρηση της ως κοινωνικής κατασκευής και δημιουργίας (Καραγιάννη, 2009). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό η αναπηρία δε θεωρείται ως ειδοποιό ατομικό χαρακτηριστικό αλλά ως σύνολο συνθηκών, μια προβληματική κατάσταση που κατά κανόνα δημιουργεί η κοινωνία. Έτσι η αναπηρία είναι θέμα κοινωνικών πρακτικών, ιδεολογιών και πολιτικών (Ortland, 2006). Η αναπηρία απ' αυτή την οπτική προσδιορίζεται ως ένα σύνθετο και μεταβαλλόμενο φαινόμενο, που οφείλεται στην αλληλεπίδραση των ατομικών χαρακτηριστικών του ατόμου και των

χαρακτηριστικών της κοινωνίας μέσα στην οποία το άτομο ζει. Ως εκ τούτου η κοινωνία είναι αυτή που πρέπει να αλλάξει παρέχοντας την ισότητα των αναπήρων με τους υπόλοιπους πολίτες και να εξασφαλίσει την άρση των φυσικών και κοινωνικών εμποδίων, που αποδυναμώνουν την ενεργητική συμμετοχή τους στην ζωή της κοινωνίας.

Το πολυδιάστατο μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας

Τα τελευταία χρόνια εμφανίστηκε ένα νέο μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας, το πολυδιάστατο. Αποτελεί κράμα των δυο προηγούμενων, ιατρικού και κοινωνικού και προωθεί μια πιο γενικευμένη αντίληψη περί αναπηρίας. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο η αναπηρία είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο. Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν εμπόδια στην καθημερινή τους ζωή, εξ' αιτίας της δομής της κοινωνίας, η οποία δεν έχει λάβει υπόψη τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης ομάδας πληθυσμού και ο σχεδιασμός της δεν στηρίχθηκε στις δυνατότητες και στις ανάγκες τους. Το μέγεθος του προβλήματος εξαρτάται και από την βαρύτητα της αναπηρίας. Όσο πιο βαριά μορφή αναπηρίας έχει ένα άτομο και όσο πιο μεγάλος βαθμός «ακαμψίας» της κοινωνίας υπάρχει, τόσο αυξάνεται ο κίνδυνος του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνει το άτομο με αναπηρία. Η έννοια της αναπηρίας, από ατομικό πρόβλημα και απόκλιση από το «φυσιολογικό», αντιμετωπίζεται πλέον και ως ζήτημα στο οποίο έχει σοβαρές ευθύνες ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του κοινωνικού περιβάλλοντος. Αντιστοίχως, οι πολιτικές αντιμετώπισης της αναπηρίας από παθητικές πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας, εμπλουτίστηκαν με ενεργητικές πολιτικές σε κοινωνικό επίπεδο. Η υιοθέτηση του πολυδιάστατου μοντέλου συνεπάγεται πολιτικές που συνδυάζουν πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας και εξασφάλισης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, προκειμένου να εξαλειφθούν φαινόμενα διακρίσεων και να αντιμετωπιστούν τα ειδικά προβλήματα των ατόμων με αναπηρία. Η αναπηρία αποτελεί ένα φαινόμενο με κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές προεκτάσεις, που επιδρά καταπιεστικά στις ζωές των ανάπηρων. Η κοινωνία θα πρέπει να εκπαιδευτεί σε θέματα αναπηρίας, έτσι ώστε να εφαρμοστούν οι αρχές του πολυδιάστατου μοντέλου, συμβάλλοντας στη δημιουργία μιας πιο «ανθρώπινης» κοινωνίας (Λινάρδου & Μίνως, 2013). Οι νέες διαστάσεις που προέκυψαν μέσω του πολυδιάστατου μοντέλου δεν επηρέασαν μόνο σε θεωρητικό βαθμό την έννοια της αναπηρίας και την πολιτική της τοποθέτηση αλλά αποτέλεσαν εφαλτήριο για μια σειρά εξελίξεων που αφορούσαν και επηρέαζαν τη ζωή των αναπήρων συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματός τους στην πρόσβαση στον πολιτισμό.

Ιατρικό Μοντέλο	Κοινωνικό Μοντέλο	Πολυδιάστατο μοντέλο
Διάγνωση Βλάβη Στιγματισμός	Διάγνωση Αναγνώριση δυσκολιών Αναζήτηση λύσεων	Διάγνωση Αναγνώριση δυσκολιών Αναζήτηση λύσεων
Παθογένεια ατόμου Το πρόβλημα εντοπίζεται στο σώμα	Παθογένεια κοινωνίας Το πρόβλημα εντοπίζεται στις δομές της κοινωνίας	Κράμα παθογένειας ατόμου-κοινωνίας Το μέγεθος του προβλήματος εξαρτάται και από την βαρύτητα της αναπηρίας
Η ένταξη του ανάπηρου ατόμου γίνεται με την προϋπόθεση να θεωρηθεί το ίδιο σε ένα βαθμό «φυσιολογικό». Αν αυτό δεν γίνει τότε το άτομο αποκλείεται	Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν ενδείκνυται. Στόχος η κοινωνική θεραπεία του προβλήματος	Η αναπηρία αποτελεί ένα φαινόμενο με κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές προεκτάσεις. Η κοινωνία θα πρέπει να εκπαιδευτεί σε θέματα αναπηρίας
Κοινωνία αμέτοχη	Κοινωνία ενεργή	Δημιουργία μιας πιο «ανθρώπινης» κοινωνίας

Πίνακας 2. Σύγκριση απόψεων ιατρικού, κοινωνικού και πολυδιάστατου μοντέλου προσέγγισης της έννοιας της Αναπηρίας

2.2 Καθορισμός των μη προνομιούχων κοινωνικών ομάδων επικέντρωσης της έρευνας

Τα άτομα με αναπηρίες συχνά γνωρίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, την περιθωριοποίηση και στερούνται τη συμμετοχή σε δραστηριότητες στους αρχαιολογικούς χώρους, που για τους υπόλοιπους «φυσιολογικούς» ανθρώπους θεωρούνται δεδομένες. Η αναπηρία βρίσκεται σήμερα σε ένα κρίσιμο μεταίχιμο. Σε μια προσπάθεια προσδιορισμού της ταυτότητας της ανάμεσα στο «σωματικό» και το «πολιτισμικόκοινωνικό», ως αναπόσπαστο κομμάτι της έννοιας της αποτελεί καθετί το εξειδικευμένο, διαφοροποιημένο ή πρόσθετο προσφέρεται στα άτομα με αναπηρία για μικρά ή μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ταυτόχρονα απώτερος στόχος της παραμένει η πολιτισμική εκπαίδευση σε όσο το δυνατόν λιγότερο περιοριστικό περιβάλλον (Πολεμικός, κ.α., 2010).

Σε μια παγκοσμιοποιημένη και δημοκρατική κοινωνία όπως αυτή του 21^{ου} αιώνα, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων που την απαρτίζουν, θα πρέπει να αποτελεί ηθική επιταγή. Το πολιτισμικό περιβάλλον πρέπει να αποτελεί ένα περιβάλλον στο οποίο κανένα άτομο δεν περιθωριοποιείται, δεν στιγματίζεται, δεν περιφρονείται, δεν δυστυχεί εξαιτίας κάποιας ιδιαιτερότητας. Ένα περιβάλλον στο οποίο όλοι οι άνθρωποι έχουν την δυνατότητα να βιώνουν εμπειρίες δημιουργικές που τους προετοιμάζουν για το κοινό τους μέλλον.

Φαινόμενα κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών μηχανισμών περιθωριοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού ανθρώπων με δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής, θα πρέπει να καταδικάζονται (Ιωαννίδη, 2002: 46)

2.3. Ορισμός «Ατόμων με αναπηρίες»

Τα άτομα με αναπηρίες δεν αποτελούν μια κοινή ομάδα εξαιτίας των διαφορετικών αναπηριών και προβλημάτων που παρουσιάζει το καθένα απ'αυτά. Ως αποτέλεσμα αυτού είναι εξαιρετικά δύσκολο να διατυπωθεί ένας κοινός ορισμός για όλες τις κατηγορίες των ατόμων με αναπηρίες.

Σε μια προσπάθεια προσδιορισμού των ειδικών αναγκών των ανάπηρων ατόμων ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO 2002) ορίζει την αναπηρία ως: «κατάσταση που θεωρείται αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης μεταξύ της υγείας και κάποιου συστήματος εξωτερικών- περιβαλλοντικών ή εσωτερικών προσωπικών παραγόντων. Ως εξωτερικοί παράγοντες νοούνται το φυσικό, κοινωνικό, οικογενειακό, εκπαιδευτικό και πολιτισμικό περιβάλλον με τα χαρακτηριστικά και τους θεσμούς, που το διέπουν, ενώ στους εσωτερικούς παράγοντες καταγράφονται το φύλο, η ηλικία, το κοινωνικό και μορφωτικό υπόβαθρο, οι στάσεις και οι συμπεριφορές των ατόμων» (Αργυρόπουλος, 2010: 309).

Σε τοπικό επίπεδο, στην Κύπρο η νομοθεσία (Ν. 127 (I) 2000) ορίζει την αναπηρία ως: "αναπηρία" σε σχέση με άτομο σημαίνει οποιασδήποτε μορφής ανεπάρκεια ή μειονεξία η οποία προκαλεί μόνιμο ή απροσδιόριστης διάρκειας σωματικό, διανοητικό ή ψυχικό περιορισμό στο άτομο που λαμβάνοντας υπόψη το ιστορικό και άλλα προσωπικά στοιχεία του εν λόγω ατόμου μειώνει ουσιωδώς ή αποκλείει τη δυνατότητα εκτέλεσης μιας ή περισσότερων δραστηριοτήτων ή λειτουργιών που θεωρούνται φυσιολογικές και ουσιώδεις για την ποιότητα ζωής κάθε ατόμου της ίδιας ηλικίας που δεν έχει τέτοια ανεπάρκεια ή μειονεξία» (http://www.cylaw.org/nomoi/arith/2000_1_127.pdf)

Στον πίνακα 3 που ακολουθεί διαχωρίζονται οι ομάδες αναπηρίας, σε σχέση με τις ανεπάρκειές τους σε μια προσπάθεια κατανόησης της ετερογένειας που χαρακτηρίζει την κοινωνική ομάδα των ατόμων με αναπηρίες.

Άτομα με κινητικά προβλήματα	Άτομα με αισθητηριακή αναπηρία	Άτομα με δυσκολία στην αντίληψη και επικοινωνία
Άτομα τα οποία χρησιμοποιούν βοηθητικά μέσα π.χ. αμαξίδια, βακτηρίες κ.α.	- Άτομα με δυσκολία στην όραση - Άτομα με δυσκολία στην ακοή	Άτομα με νοητική υστέρηση ή μειωμένη αντίληψη

Πίνακας 3. Ομάδες αναπηρίας.

2.4. Ο ρόλος της πολιτείας στην πολιτισμική εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρίες

Αναπόσπαστο ρόλο στην πρόκληση της ένταξης αντιμετωπίζει η σύγχρονη πολιτεία η οποία καλείται να αναλάβει και να εκπληρώσει την πολιτισμική εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία με σκοπό την ένταξη και την ενεργή συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική ζωή (Ζιώνου- Σιδέρη, 2012).

Η παρέμβαση των διεθνών οργανισμών σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών και διεθνών κινημάτων ατόμων με αναπηρία έχουν μετατρέψει την πολιτισμική ένταξη τους σε κεντρικό ζήτημα της πολιτικής διαφορετικών κρατών. Όπως αναφέρουν οι Tilestone και Rose (2000), σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα υπάρχει ένας αριθμός νομοθετικών πράξεων οι οποίες προωθούν ένα πολιτισμικό ενταξιακό περιβάλλον για όλους τους ανθρώπους συμπεριλαμβανομένου και αυτών με αναπηρίες. Μεταξύ αυτών και η νομοθεσία της Κύπρου (Ν. 127 (Ι) 2000) §4(1). Κάθε άτομο με αναπηρία έχει δικαίωμα για ανεξάρτητη διαβίωση, για πλήρη ένταξη στην κοινότητα και για ισότητα συμμετοχής στην οικονομική και κοινωνική ζωή του τόπου, §4(2) (β) προσωπική στήριξη με βοηθητικά όργανα συσκευές, άλλα μέσα και υπηρεσίες τα οποία το βοηθούν στην καθημερινή διαβίωση και εργασία, με διερμηνέα ή συνοδό, καθώς και άλλη αναγκαία στήριξη, όπου κρίνεται απαραίτητο· §4(2) (θ) συμμετοχή στις πολιτιστικές, κοινωνικές, αθλητικές, θρησκευτικές και δραστηριότητες αναψυχής (www.cylaw.org/nomoi/indexes/1969_1_10.html).

Όπως προκύπτει από το θεωρητικό- νομοθετικό πλαίσιο τα δικαιώματα, τα προνόμια και οι ευθύνες των ανάπηρων πολιτών επεκτείνονται σε όλα τα μέλη της κοινωνίας, αποτελώντας θέμα εθνικής σημασίας. Επιπλέον σχετίζονται με θέματα κοινωνικής δικαιοσύνης. Αφορούν τη διαμόρφωση μιας μη καταπιεστικής κοινωνίας που δεν κάνει διακρίσεις, στην οποία οι πολιτικές αποκλεισμού εξαλείφονται. Ωστόσο, είναι επίσης σημαντικό να σημειώσουμε ότι η κοινωνική δικαιοσύνη δεν είναι απλώς μια προσθήκη. Είναι θεμελίωσης στοιχείο της καλής πολιτισμικής εκπαίδευσης. (Connell, 1993, σελ.15). Πόσο όμως απέχει η θεωρία από την πράξη;

2.5. Αναπηρία και κοινωνική δικαιοσύνη

Στο προηγούμενο υποκεφάλαιο μέσω των νομοθετικών πράξεων διαφάνηκε ότι έκδηλη είναι η προσπάθεια της ένταξης των ατόμων με αναπηρίες στον πολιτισμό. Πίσω απ' αυτή την προσπάθεια ασφαλώς υπάρχει η σκέψη για ολοκληρωμένη ανάπτυξη του ανθρώπου η οποία συντελείται μόνο μέσα από την ποικιλία της συνεύρεσης διαφορετικών ατόμων. Ωστόσο ο χειρισμός της εφαρμογής των ζητημάτων αυτών εξαρτάται κάθε φορά από τις αντιλήψεις που επικρατούν στην πολιτισμική πολιτική των εκάστοτε κυβερνήσεων. Αυτό με τη σειρά του βασίζεται στις ίδιες τις αντιλήψεις των ανθρώπων που την εξυπηρετούν (Σιδέρη, 2004).

Το πρόβλημα επομένως έγκειται στην απουσία μιας ενιαίας πολιτικής και κοινωνικής δικαιοσύνης. Ο τρόπος με τον οποίο κατανοεί ο καθένας το δικαίωμα της συμπερίληψης των ανάπηρων ατόμων στον πολιτισμό έχει μεγάλη σημασία για την ίδια την κοινωνία και τις συνέπειές της. Το ενδιαφέρον για ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης έχει διαμορφωθεί από τα ίδια τα ανάπηρα άτομα και τις οργανώσεις τους. Οι ίδιοι οι ανάπηροι υποστηρίζουν ότι η νομοθετική θεωρία απέχει κατά πολύ από την πράξη. Επιπλέον κανείς δεν ακούει τις απόψεις τους και έτσι δεν τους επιτρέπεται να συμμετάσχουν στη λήψη αποφάσεων για τη ζωή τους (Barton, 2008).

Η κοινωνική δικαιοσύνη δεν παραπέμπει απαραίτητως στο σαβουάρ βιβρ και στους «καλούς τρόπους» εν γένει. Τέμνεται σε κάποιες περιπτώσεις, αλλά δεν αποτελεί αποτύπωμα διδαχθείσης μεθόδου για το φέρεσθαι. Εδώ, η αντίληψη είναι αυτοφυές ή προϊόν δουλεμένου χαρακτήρα. Είναι ο τρόπος που ο άλλος βλέπει τους συνανθρώπους του. Είναι η θέαση του κόσμου χωρίς τα εγωιστικά γυαλιά του προσωπικού ωφελιμισμού. Είναι, ευρύτερα, η υποταγή του ατομικού συμφέροντος στη συλλογικότητα, χωρίς βέβαια η κοινωνική δικαιοσύνη να φτάνει σε σημείο υπονόμησης προσωπικών δικαιωμάτων και δικαίων. Κανένας δεν έχει δικαίωμα να αδικεί τον συνάνθρωπό του. Το ζήτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης αποτελεί κομμάτι θεμελιώδους οράματος, του οράματος για τη δημιουργία μια πολιτισμικής κοινωνίας.

2.6. Προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού.

Για πολλά χρόνια, η κοινωνία θεωρούσε ότι τα άτομα με αναπηρίες στερούνται την προσβασιμότητα σε χώρους πολιτισμού εξαιτίας της άτυχης μοίρας τους και όχι ως ζήτημα που θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί με ορθές πρακτικές και μέτρων από μέρους της πολιτείας που θα συμβάλλουν στην άρση των υφιστάμενων φραγμών πρόσβασης των μειωνεκτούντων ατόμων. Τα άτομα αυτά θα έπρεπε να συμμετέχουν πλήρως και ισότιμα στην κοινωνία ('Μια Ευρώπη προσβάσιμη για όλους', 2003).

Η προσβασιμότητα των αναπήρων κατοχυρώνεται τόσο από διεθνή άρθρα όπως το άρθρο 27.1 της Διακήρυξης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο οποίο αναφέρεται ότι: «...κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης και απόλαυσης της καλλιτεχνικής και

πολιτιστικής κοινότητας...» όσο και από την Κυπριακή νομοθεσία περί Ατόμων με Αναπηρίες (Ν. 127 (Ι) 2000) αναφέρονται ως βασικά δικαιώματα «...§4 (γ) προσβασιμότητα στη στέγαση, κτίρια, δρόμους και γενικά στο φυσικό περιβάλλον και στα δημόσια μέσα συγκοινωνίας και άλλα μέσα διακίνησης· (δ) πρόσβαση στην ενταγμένη εκπαίδευση σύμφωνα με τις ανάγκες τους· (ε) πρόσβαση στην πληροφόρηση και επικοινωνία με ειδικά μέσα όπου τούτο κρίνεται αναγκαίο, ιδιαίτερα για ορισμένες ομάδες ατόμων με αισθητηριακές αναπηρίες·(θ) πρόσβαση στη συμμετοχή στις πολιτιστικές, κοινωνικές, αθλητικές, θρησκευτικές και δραστηριότητες αναψυχής.

Παρόλαυτα η προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού παραμένει μεγάλο ζητούμενο για την Κυπριακή κοινωνία. Οι δομές, οι υπηρεσίες πολιτισμικής εκπαίδευσης και οι θεσμικές αλλαγές στους χώρους αυτούς σε περιόδους έντονων συζητήσεων τόσο στον τοπικό όσο και διεθνή χώρο δεν θεωρούνται δεδομένες. Ζητούμενο δεν είναι μόνο να εξασφαλιστούν οι τεχνικοί όροι για την προσβασιμότητα ράμπες, ανελκυστήρες κλπ. αλλά ζητούμενο είναι η αλλαγή των αντιλήψεων για την αναπηρία και η διαμόρφωση κοινωνικής συνείδησης για το αυτονόητο δικαίωμα πλήρους και ισότιμης συμμετοχής (Τσιτούρη, 2005: 42).

Σκοπός των σημερινών χώρων πολιτισμού πρέπει να είναι η αλληλεπίδραση με τον επισκέπτη, ανάπηρο ή μη, ώστε να τον εκπαιδεύσει, να τον μορφώσει και να τον ψυχαγωγήσει ξεφεύγοντας από την τυπική ταξινόμηση και τον παθητικό θαυμασμό του κλασικού χώρου πολιτισμού που στοχεύει στη διήγηση ιστοριών και τη δημιουργία μοναδικών εμπειριών μέσα από την επιλογή και προσεκτική παρουσίαση των εκθεμάτων του (Καρατοσίδη, 2007).

Ο σύγχρονος χώρος πολιτισμού υπηρετώντας το σύγχρονο, πολυδιάστατο κοινωνικό του ρόλο πρέπει να μεταμορφώνεται πια σε ένα χώρο που γεννά συναισθήματα και εμπειρίες. Επιδιώκει τη συμμετοχή του επισκέπτη μέσα σ' ένα διασκεδαστικό και διδακτικό περιβάλλον το οποίο θα του επιτρέψει να βιώσει ερεθίσματα αλλά και να επιδράσει σ' αυτά διεγείροντας τις αισθήσεις του όπως την κίνηση, την αφή, την όραση. Η ενεργειακή αυτή αλληλεπίδραση χώρου- επισκέπτη, ωθεί την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης του δεύτερου και της ελευθερίας της έκφρασης (Παπαϊωάννου, 2010).

2.7. Θεσμικό πλαίσιο του κράτους της Κύπρου σχετικά με την αναπηρία

Την εθνική εφαρμογή της Σύμβασης ανέλαβε το Τμήμα Κοινωνικής Ενσωμάτωσης Ατόμων με Αναπηρίες του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Κατευθυντήριες γραμμές για τους στόχους, τις πολιτικές και τα μέτρα που προωθούν θέματα αναπηρίας, περιλαμβάνονται στο Πρόγραμμα Διακυβέρνησης 2008-2013, το Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης 2007- 2013 και την Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Προστασία και Κοινωνική Ένταξη (Τζαναβάρα, 2013:66). Στόχος του τμήματος είναι η ενδυνάμωση των ατόμων με αναπηρίες

και η στήριξη τους μέσω της προώθησης μεταρρυθμιστικών δράσεων και της εφαρμογής προγραμμάτων, για υλοποίηση στην πράξη της ισότητας ευκαιριών και των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες, με πλήρη και ισότιμη συμμετοχή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή του τόπου (Κακουρή, 2018).

2.8. Αναπηρία θρησκεία και πολιτισμός.

Θρησκεία και πολιτισμός είναι δύο έννοιες αλληλένδετες, αφού και οι δύο αποτελούν τρόπους συμβολικής ιδιοποίησης της πραγματικότητας από τον άνθρωπο. Ο πολιτισμός αποτελεί για τον άνθρωπο μέσο έκφρασης και προβολής ιδεών, σκέψεων και αντιλήψεων. Περνά απόψεις με τον δικό του τρόπο, επικοινωνεί, διαδίδει συναισθήματα. Είναι ένα εξαιρετικό μέσο με ξεχωριστές δυνατότητες και γι' αυτό έχει χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς για το πέρασμα πολλών μηνυμάτων. Η θρησκεία από την άλλη επινοήθηκε από τον άνθρωπο για να δώσει απαντήσεις στα υπαρξιακά ερωτήματα που ανέκαθεν τον βασανίζουν. Για να δοθούν τέτοιες απαντήσεις ο άνθρωπος πέρασε στη σφαίρα του μεταφυσικού, όπου οι ανώτερες δυνάμεις καθορίζουν την πορεία του κόσμου. Η αναζήτηση της αλήθειας δεν γίνεται με τρόπο ορθολογιστικό αλλά με τρόπο υπερβατικό. Δημιουργείται όμως έτσι θέμα αμφιβολίας καθώς η θρησκεία καλεί τον άνθρωπο να αποδεκτεί πράγματα που δεν έχουν υπόσταση και δεν μπορούν να ελεγχθούν.

Τη λύση δίνει ο πολιτισμός αφού η μόνη περιοχή όπου το θείο είναι ορατό είναι αυτό του πολιτισμού. Ο πολιτισμός είναι μια ιδιαίτερη και πολύμορφη διεργασία, μέσω του οποίου όντα και μορφές που βρίσκονται στη σφαίρα του άυλου και του φανταστικού αποκτούν υλική ύπαρξη και αισθητικά αντιληπτή υπόσταση. Έτσι η εκκλησία περνά τα μηνύματα της μέσω του πολιτισμού, τα οποία με αυτό τον τρόπο φτάνουν πιο εύκολα στους αποδέκτες τους. Παράλληλα οι εκκλησιαστικοί θεσμοί παίζουν ένα ρόλο πρωταρχικό στην πορεία του πολιτισμού, όχι μόνο εμπνέοντας τους ανθρώπους που εργάζονται η ασχολούνται για τα μνημεία αυτά, αλλά καθορίζοντας κάθε φορά και τις επιλογές τους. Πολιτισμός και εκκλησιαστικοί θεσμοί προϊόντα της διάνοιας και του ανθρώπου εξελίσσονται μαζί με αυτόν, προσαρμόζονται, μεταλλάσσονται, ποικίλουν αλλά κυρίως αλληλεπιδρούν (Ηλιάδου, 2016).

Μέσα από τις σελίδες της Αγίας Γραφής ξεπροβάλλει μια σειρά από περιπτώσεις ανθρώπων με ειδικές ανάγκες, με νοητική υστέρηση, ψυχικές διαταραχές και σωματικές αναπηρίες. Τα άτομα αυτά εμφανίζουν αποκλίνουσες συμπεριφορές, μη αποδεκτές από το κοινωνικό τους περιβάλλον (απομόνωση, επιθετικότητα παράλογες κινήσεις και ξεσπάσματα, μοναξιά, ψυχοσωματική αστάθεια στη συμπεριφορά) που οδηγούν τους άλλους να τα ωθήσουν στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής και να προδώσουν το στίγμα του περιθωριακού, του επικίνδυνου (Κυρίλλου, 2012).

Στο βιβλίο της Γενέσεως όμως αναφέρεται ότι ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν» Του. Η ομοιότητα αυτή ισχύει για μικρούς και μεγάλους, για φτωχούς και πλούσιους για ανθρώπους με και χωρίς αναπηρίες. Αν λοιπόν είμαστε όλοι εικόνες του Θεού τότε η διαφορετικότητα μας δημιουργεί την ομοιότητά μας με το Θεό, επομένως αν

αποκλείσουμε έστω και ένα άνθρωπο, δεν βλέπουμε ολόκληρο το Θεό. Επιπλέον στο σύνολο της αγάπης του η κοινή πολιτισμική ζωή των ανθρώπων με και χωρίς αναπηρίες, πραγματώνει την παρουσία του Θεού με ένα ιδιαίτερο τρόπο (Sehrbrock, 1997). Το δικαίωμα των ανάπηρων ανθρώπων για συμμετοχή στη θρησκευτική πολιτισμική ζωή κατοχυρώνεται και με τον Περί ατόμων με αναπηρίες Νόμος του 2000 (127(Ι)200) στον οποίο αναφέρεται στην παράγραφο 4/2 η άνευ περιορισμού συμμετοχή στις πολιτιστικές, κοινωνικές, αθλητικές, θρησκευτικές και δραστηριότητες αναψυχής.

2.9. Ο ρόλος των νέων τεχνολογιών στην πρόσβαση των αναπήρων στους χώρους πολιτισμού.

Αναμφίβολα οι νέες τεχνολογίες, τα τελευταία χρόνια έχουν κερδίσει σημαντική θέση στα εργαλεία που χρησιμοποιούνται από τους χώρους πολιτισμού για την ένταξη και εκπαίδευση του κοινού, αλλά και για την ερμηνεία και την έρευνα εκπαιδευτικών και πολιτιστικών θεμάτων (Ρούσσου, χ.η.). Η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών συμβάλλει στην πρόσβαση των αναπήρων στους χώρους πολιτισμού.

Η χρήση της υποστηρικτικής τεχνολογίας στο πλαίσιο των χώρων πολιτισμού παρέχει σε όλα τα άτομα τη δυνατότητα κατάκτησης, εξάσκησης και γενίκευσης των βασικών πολιτισμικών δεξιοτήτων. Αυξάνει την εμπλοκή τους σ' αυτές, λειτουργεί ενισχυτικά στην κατάκτηση δεξιοτήτων αυτοπροσδιορισμού και αυτοδιαχείρισης ώστε να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά, μειώνοντας την παροχή εξωτερικής βοήθειας.

Ο χώρος πολιτισμού μέσω των εφαρμογών των νέων τεχνολογιών προβάλλει μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς και καλεί τα άτομα να πληροφορηθούν και να προβληματιστούν για τη λειτουργία και τη σημασία του ίδιου του χώρου και των αντικειμένων που εμπερικλείει. Η πολιτιστική κληρονομιά μέσω των εφαρμογών αποτελεί μια στρατηγική ευκαιρία σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, μέσω της οποίας υποστηρίζεται η ανάληψη καινοτόμων πρωτοβουλιών από τα άτομα με αναπηρία, με έμφαση στη διάδραση. Τα αποτελέσματα της εφαρμογής στο χώρο της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω των νέων τεχνολογιών, δεν περιορίζονται μόνο στο μαθησιακό σκέλος, αλλά αποκτούν μια ευρύτερα αναπτυξιακή διάσταση, που εμπεριέχει την παιδεία και την αριστεία και επιδρά άμεσα και απτά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής (Φτακλάκη, 2014 :3).

Κεφάλαιο 3

Μελέτη Περίπτωσης

3.1. Η εκκλησία της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι.

Ο ναός της Παναγίας της Αγγελόκτιστης βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο του χωριού Κίτι, 12 χιλιόμετρα περίπου νοτιοδυτικά της πόλης Λάρνακας και του αρχαίου Κιτίου. Κτίστηκε τον 11ο αιώνα πάνω στα ερείπια μίας παλαιοχριστιανικής βασιλικής του 5ου αιώνα. Υπάγεται στο Τμήμα Αρχαιοτήτων ως μνημείο. Όλες οι δραστηριότητες αναλαμβάνονται από το ίδιο το Τμήμα αρχαιοτήτων σε συνδυασμό με την τοπική κοινότητα μέσω του πολιτιστικού συνδέσμου «Αρχάγγελος» και της Ιεράς μητρόπολης Κιτίου. Στόχος τους είναι η εμπλοκή της ανθρωπότητας σε όλα τα πολιτιστικά και πολιτισμικά δρώμενα του μνημείου και η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και παράδοσης του Κιτίου μέσω της ασφάλειας, συντήρησης, επιμέλειας και έρευνας (Κοινοτικό Συμβούλιο Κιτίου 'Κοινοτικός Όμιλος Κιτίου').

Η βασιλική είχε ημικυκλικό σύνθρονο, που σώζεται μέχρι σήμερα στον χώρο του Ιερού Βήματος του ναού του 11^{ου} αι. Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, οι κάτοικοι του αρχαίου Κιτίου, εξ' αιτίας των Αραβικών επιδρομών μετακινήθηκαν προς το Κίτι για περισσότερη ασφάλεια, και αποφάσισαν να αναγείρουν ναό προς τιμή της Θεοτόκου. Με την έναρξη των εργασιών διαπίστωσαν ότι κατά την διάρκεια της νύκτας τα θεμέλια του ναού μετακινούνταν σε διαφορετική τοποθεσία. Σύμφωνα πάντα με την παράδοση, οι κάτοικοι μετέφεραν το ναό αλλού και διαπίστωσαν πως τη νύκτα κατέβαιναν στρατιές αγγέλων και έκτιζαν το ναό, εξού και το προσωνύμιο Αγγελόκτιστη (Παπαζαχαρίου, χ.η.).

Ο αρχιτεκτονικός τύπος του σημερινού ναού ανήκει στην κατηγορία του εγγεγραμμένου σταυροειδούς με τρούλο. Η σημερινή του μορφή οφείλεται σε προσθήκες και μετατροπές που έγιναν με την πάροδο του χρόνου. Το 12ο αιώνα, βόρεια του ναού, κτίστηκε καμαροσκέπαστο παρεκκλήσι αφιερωμένο στους ιαματικούς Αγίους Αναργύρους, Κοσμά και Δαμιανό. Στο εξωτερικό της βόρειας πλευράς του παρεκκλησίου ανευρέθηκαν μεσαιωνικοί τάφοι. Πιθανόν ο ναΐσκος να είχε κοιμητηριακό χαρακτήρα. Στα τέλη του 13ου- αρχές 14ου αιώνα, κτίστηκε στη νότια πλευρά του ναού, το λεγόμενο Λατινικό παρεκκλήσι για την εξυπηρέτηση των θρησκευτικών αναγκών των νέων ηγεμόνων της Κύπρου. Πάνω από την είσοδό του σώζονται τρία οικόσημα, εκ των οποίων το ένα ανήκε στην πλούσια Φράγκικη οικογένεια των Gibelet, κτητόρων του παρεκκλησίου. Στο εσωτερικό του σώζεται η εγχάρακτη ταφόπλακα της Simone Renier de Gibelet, που αποδήμησε το 1302. Ενδέχεται το παρεκκλήσι να είναι σύγχρονο της ταφής της και να είχε και αυτό, όπως και ο ναΐσκος, κοιμητηριακό

χαρακτήρα (Τμήμα Αρχαιοτήτων, «Εκκλησία της Παναγίας της Αγγελόκτιστης»).

Στο εσωτερικό του, ο ναός της Παναγίας της Αγγελόκτιστης κοσμείται με σημαντικές τοιχογραφίες του 13ου αιώνα, φορητές εικόνες διαφόρων εποχών και με το περίφημο ψηφιδωτό της Παναγίας της Αγγελόκτιστης. Το ψηφιδωτό βρίσκεται στο τεταρτοσφαίριο της αψίδας του Ιερού. Θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά και περίτεχνα εντοιχία έργα του παλαιοχριστιανικού κόσμου. Παρουσιάζει την Παναγία ιστάμενη, να κρατά το μικρό Χριστό στο αριστερό Της χέρι. Δίπλα της παραστέκουν οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ. Πρόκειται για την αρχαιότερη σωζόμενη, μνημειώδη απεικόνιση της Παναγίας ιστάμενης Αριστεροκρατούσας. Η Παναγία επιγράφεται ως «Η ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ». Το γεγονός αυτό προκαλεί ερωτηματικά γύρω από την θεολογική ερμηνεία της επιγραφής, αφού η Παναγία ως Αγία Μαρία απαντάται, την εποχή αυτή, κυρίως στις μονοφυσιτικές επαρχίες της Ανατολής. Η εικονογράφηση της Παναγίας πιθανόν να αποτελεί πρόδρομο του μετέπειτα γνωστού τύπου της Παναγίας της Οδηγήτριας. Στο εικονοφυλάκιο του ναού, της Παναγίας στο Κίτι σώζονται ιερές εικόνες διαφόρων εποχών και τεχνοτροπιών, από το 13ο αι. μέχρι και τον 20ο αι. Στο μικρό εικονοφυλάκιο, που στεγάζεται στο λατινικό παρεκκλήσιο, φυλάσσονται 21 παλιές εικόνες (Φούλιας, χ.η.)

Το μνημείο βασίζεται στην πρακτική αρχή ότι ο χώρος θα πρέπει να τεθεί σε δημόσια χρήση και να είναι ελεύθερα προσβάσιμος. Έτσι δεν υπάρχει εισιτήριο εισόδου. Ο επισκέπτης έχει δωρεάν πρόσβαση τόσο στον εξωτερικό χώρο του μνημείου όσο και στον εσωτερικό (Τμήμα Αρχαιοτήτων, 'Εκκλησία της Παναγίας της Αγγελόκτιστης'). Επίσης βασίζεται στην ιδέα του Διαφωτισμού ότι οι ανθρώπινοι πολιτισμοί μπορεί παρά τις διαφορές τους, να κατανοήσουν ο ένας τον άλλον μέσω της αμοιβαίας δέσμευσης. Οι αρμόδιοι του μνημείου υποστηρίζουν ότι αυτό είναι ένας χώρος όπου αυτό το είδος της διαπολιτισμικής έρευνας θα μπορούσε να συμβεί. Έτσι υλοποιούνται τελετές αδελφοποίησης. Μεταξύ αυτών η αδελφοποίηση με τους Ακρίτες Πολυκάστρου και με τον Όμιλο στο Μπιατορμπάγκυ στην Ουγγαρία. Στα πλαίσια των αδελφοποιήσεων υλοποιείται στο χώρο του μνημείου πλούσιο καλλιτεχνικό πρόγραμμα στο οποίο παρουσιάζονται, χοροί, τραγούδια και οι παραδοσιακές ενδυμασίες του κάθε λαού. Μέσω αυτής της δράσης όχι μόνο προβάλλεται η παράδοση και κουλτούρα του νησιού μας προς τα έξω αλλά και όλη η κοινότητα έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τον πολιτισμό και την κουλτούρα άλλων λαών, να ανταλλάξει απόψεις και εντυπώσεις, να δημιουργηθούν φιλίες (Κοινωτικό Συμβούλιο Κιτίου 'Κοινοτικός Όμιλος Κιτίου'). Στο προάυλιο του μνημείου υλοποιούνται κάθε χρόνο κατά τη διάρκεια του 15 Αυγούστου εορταστικές εκδηλώσεις περιλαμβάνουν θεατρικές παραστάσεις, παραδοσιακές βραδιές, παιδική νύχτα, μουσική και χορό (<http://www.visitcyprus.com/index.php/el/events-4/icalrepeat.detail/2018/08/07/3113/-/->)

Η φιλοσοφία του μνημείου εναρμονίζεται με το πνεύμα της θρησκείας και του χριστιανισμού και βασίζεται στην πρακτική αρχή ότι το ίδιο το μνημείο θα πρέπει να τεθεί σε δημόσια χρήση και να είναι ελεύθερα προσβάσιμο. Έτσι δεν υπάρχει εισιτήριο εισόδου. Ο

επισκέπτης έχει δωρεάν πρόσβαση στο χώρο του μνημείου. Το ωράριο λειτουργίας καθορίζεται κατά τους θερινούς μήνες Μάιο- Σεπτέμβριο ως Δευτέρα - Σάββατο: 7:00 - 18:45 Κυριακή: 09:30 - 18:45 ενώ κατά τους χειμερινούς μήνες Οκτώβριο – Απρίλιο ως Δευτέρα-Σάββατο: 7:00-16:45 και Κυριακή: 09:30 - 16:45. Επίσης βασίζεται στην ιδέα της δημοκρατίας ότι οι άνθρωποι μπορεί παρά τις διαφορές τους, να κατανοήσουν ο ένας τον άλλον μέσω της αμοιβαίας διάδρασης και συνύπαρξης. Έτσι το μνημείο είναι προσβάσιμο για άτομα που διακινούνται με τροχοκάθισμα. Επιπλέον υπάρχει ειδικός χώρος υγιεινής, χωρίς σήμανση (Τμήμα Αρχαιοτήτων, «Εκκλησία της Παναγίας της Αγγελόκτιστης»).

Αξιοποιώντας με έξυπνο τρόπο το διαδίκτυο το κοινοτικό συμβούλιο Κιτίου κατάφερε να προβάλει το μνημείο και να προσελκύσει μεγάλο αριθμό κοινού. Οι οπαδοί του μνημείου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αυξήθηκαν σε 3,139 στο Twitter και στο Facebook 3,145 (<https://www.facebook.com/k.s.kitiou/>).

3.2. Ανάπηροι άνθρωποι ή ανάπηρη κοινωνία;

«Η διαφορετικότητα των ανθρώπων στην πρόσβαση στον πολιτισμό κεντάει ένα πλούσιο χαλί,όλοι οι κόμποι του χαλιού έχουν ισότιμη αξία, ανεξάρτητα από το είδος τους», υποστηρίζει η Μάγια Ανγκέλου, Αφροαμερικανίδα ποιήτρια. Η πρόσβαση των ανάπηρων ανθρώπων στους χώρους πολιτισμού είναι μια αμφιλεγόμενη και πολύπλευρη υπόθεση που παρόλ' αυτά έχει κατορθώσει να προσελκύσει το ενδιαφέρον αφού εισάγει μια καινούργια οπτική στη δυναμική διαφόρων τομέων. Η πολυπλευρότητα της υπόθεσης αυτής σε συνδιασμό με τον άμορφο, εύπλαστο και ευπροσάρμοστο χαρακτήρα της, της δίνει την ευκαιρία προσαρμογής σε πολλούς τομείς της κοινωνίας και της οικονομίας.

«Η αναπηρία δεν είναι απλά ένα πρόβλημα υγείας. Είναι ένα πολυσύνθετο φαινόμενο, που αντανακλά την διαντίδραση μεταξύ χαρακτηριστικών του σώματοςκαι της κοινωνίας στην οποία ζει το άτομο με αναπηρία. Ως εκ τούτου το ξεπέρασμα των δυσκολιών που αντιμετωπίζει ένα άτομο με αναπηρία απαιτεί παρεμβάσεις για μετακίνηση των φυσικών και κοινωνικών φραγμών» (WHO, 2013)

Στις μέρες μας όπου η οικονομική κρίση, συνδέεται με την κρίση των αξιών και των θεσμών, το αποτέλεσμα είναι να οδηγούμαστε σε μια διαρκή αποσάρθρωση των κοινωνικών και οικονομικών ιστών. Το άτομο μέσα από τις νέες συνθήκες που επέβαλε προοδευτικά η παγκοσμιοποίηση συνθλίβεται, περιθωριοποιείται, αλλοτριώνεται, υποτάσσεται. Ως εκ τούτου η πρόσβαση όλων των ατόμων σε χώρους πολιτισμού θα πρέπει να αποτελέσει πλέον το ζητούμενο για την εξασφάλιση της δημιουργικότητας και της ανάπτυξης

Στο ναδίρ της άποψης αυτής κινείται και η έρευνα που ακολουθεί στη συνέχεια της εργασίας. Γιατί στην εποχή της παγκοσμιοποίησης οι αρχαιολογικοί χώροι, πρέπει να

αποτελούν μια μετεξέλιξη του τυπικού όρου τους, να στηρίζονται σε ηθική βάση αφού ο πολιτισμός που προωθούν, συνδέεται με την ισότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τον εκδημοκρατισμό και την κοινωνική δικαιοσύνη. Εξάλλου στα πλαίσια χάραξης μιας παγκόσμιας πολιτιστικής πολιτικής, η UNESCO προβάλλει τον πολιτισμό ως αγαθό «που πηγάζει από την κοινότητα ως σύνολο, άρα θα πρέπει να επιστραφεί σ'αυτήν» (UNESCO, 1960). Οι πολιτισμικοί χώροι επομένως πρέπει να θέτουν στο επίκεντρο το ίδιο το κοινό και τις ανάγκες του, ενώ παράλληλα πρέπει να επιδιώκουν να έχουν επαφή μαζί του. Ο σχεδιασμός και η λειτουργία των χώρων αυτών πρέπει να οδηγεί στην εκπλήρωση της αποστολής αυτής χωρίς να δημιουργείται σε κανένα πολίτη το αίσθημα της εξαίρεσης και της διαφορετικότητας.

3.3. Σκιαγράφηση των επιμέρους ομάδων ατόμων με αναπηρίες που εξετάζονται στην έρευνα.

Ένας κοινός ορισμός για όλες τις κατηγορίες των Ατόμων με Αναπηρίες είναι ιδιαίτερα δύσκολο να διατυπωθεί, καθώς δεν αποτελούν μια ομοιογενή ομάδα λόγω της εγγενούς ή επίκτητης εμφάνισης, διαφόρων ειδών αναπηριών και προβλημάτων. Επίσης, η αναπηρία συνιστά μια κοινωνική πραγματικότητα, όπου διαφορετικά άτομα, με εντελώς διαφορετικά βιώματα αλληλεπίδρασης και με εντελώς διαφορετικά είδη επιδράσεων στην εξέλιξή τους, κατατάχθηκαν στην κατηγορία των αναπήρων (Ζώνιου-Σιδέρη,1998). Στην παρούσα έρευνα εξετάζεται η πρόσβαση στους χώρους πολιτισμού των εξής κατηγοριών αναπηριών:

- α) άτομα με κινητικές αναπηρίες
- β) άτομα με αισθητηριακές αναπηρίες:
 - i) άτομα με προβλήματα ακοής
 - ii) άτομα με προβλήματα όρασης

γ) άτομα με νοητική υστέρηση

Επομένως στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητη η σκιαγράφηση τους.

α) άτομα με κινητικές αναπηρίες

Τα άτομα με κινητικές αναπηρίες είναι εκείνα των οποίων οι σωματικές, μη αισθητηριακές, βλάβες εμποδίζουν την ομαλή κίνηση στο φυσικό περιβάλλον σε τέτοιο βαθμό, ώστε να επιβάλλεται η χρήση ειδικών μέσων και οργάνων ή/και η διευθέτηση και προσαρμογή του περιβάλλοντος. Οι κινητικές αναπηρίες παρουσιάζουν μεγάλη ετερογένεια ως προς την αιτιολογία τους, το βαθμό δυσλειτουργίας, το χρόνο επέλευσης (συγγενείς ή επίκτητες), το μόνιμο ή προσωρινό χαρακτήρα τους (Μαντέλου, χ.η.).

Πολλές φορές τα άτομα με κινητικές αναπηρίες δεν είναι καταδικασμένα στον αποκλεισμό από τις ποικίλες δραστηριότητες των αρχαιολογικών χώρων και στην απομόνωση εξαιτίας της συγκεκριμένης αναπηρίας τους αλλά οι όποιοι αποκλεισμοί τους δημιουργούνται από εξωγενείς παράγοντες (ύπαρξη ή μη κατάλληλων χώρων, έλλειψη πρόσβασης σ' αυτούς, οικονομικό κόστος και ιδιαίτερες απαιτήσεις των δραστηριοτήτων). Ωστόσο, οι δυσκολίες αυτές δεν είναι ανυπέρβλητες για μια κοινωνία, που σέβεται και προωθεί στην πράξη την ισότητα και ισονομία όλων των μελών της με και χωρίς αναπηρία (Φελούκα, 2007). Χρέος των αρχαιολογικών χώρων θα πρέπει να είναι ο καθολικός σχεδιασμός για την εξασφάλιση της ισότιμης συμμετοχής, τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ελεύθερης πρόσβασης των ατόμων με κινητικές αναπηρίες.

Για να επιτευχθεί η πρόσβαση των ατόμων με κινητικά προβλήματα στον αρχαιολογικό χώρο προβλέπεται η κατασκευή ειδικών θυρών, ειδικής ράμπας σε περιπτώσεις κεκλυμένου επιπέδου, διάδρομοι κυκλοφορίας χωρίς εμπόδια ώστε να επιτρέπεται η ελεύθερη κίνηση των αμαξιδίων. Η χωροθέτηση και παρουσίαση των αρχαιολογικών αντικειμένων θα πρέπει να εξυπηρετούν τα άτομα με κινητικά προβλήματα εξασφαλίζοντας την περίοπτη θέαση των εκθεμάτων. Όταν ο αρχαιολογικός χώρος επεκτείνεται σε περισσότερους από ένα όροφο απαιτείται η κατασκευή ειδικού ανελκυστήρα. Επιπλέον οι χώροι υγιεινής πρέπει να εξυπηρετούν και τα άτομα με κινητικά προβλήματα (εικ. 1-5).

Η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο για τα άτομα με κινητικές αναπηρίες δεν είναι μόνο πρακτική αλλά αποκτά βαθύτερη έννοια αφού η ουσιαστική πρόσβαση και αλληλεπίδραση προσφέρει σημαντικά οφέλη στα άτομα αυτά όπως απόλαυση, αίσθηση μοιράσματος, επαφής και επικοινωνίας. Το άτομο που έχει πρόσβαση στον πολιτισμό είναι ευκολότερο να κινηθεί πέρα από το επίπεδο των ελλειμμάτων του, στο τι δεν μπορεί να κάνει και να ενισχύσει και να θαυμάσει τον εαυτό του σ' αυτό που μπορεί να κάνει. Ο αρχαιολογικός χώρος σήμερα θα πρέπει να προσφέρει πολυαισθητηριακή διέγερση, εύκολη ενεργοποίηση των αρχαιολογικών εκθεμάτων χωρίς την απαίτηση ιδιαίτερης κινησιολογίας, δυνατότητα για κατάλληλη κοινωνική αλληλεπίδραση (Paweni & Rubovits, 2000).

β) Άτομα με αισθητηριακές αναπηρίες

Άτομα με αισθητηριακές δυσκολίες θεωρούνται εκείνα που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην όραση (ολικά ή μερικά τυφλοί) και εκείνα που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην ακοή (άτομα με κώφωση ή βαρηκοΐα).

ι) άτομα με πρόβλημα ακοής

Η κατάκτηση μιας πολιτισμικής γλώσσας και πρόσβασης στην πολιτισμική επικοινωνία είναι βασική ανάγκη κάθε ανθρώπου και απαραίτητη συνθήκη για την εξέλιξη της κοινωνίας. Ωστόσο, η βασική αυτή ανάγκη αποτελεί για τα κωφά άτομα μεγάλη πρόκληση και συχνά ανέφικτο στόχο. Στα πλαίσια των διαφόρων προσεγγίσεων σχετικά με το δικαίωμα των κωφών

στον πολιτισμό αναπτύχθηκαν διάφορες μέθοδοι πολιτισμικής επικοινωνίας. Μεταξύ αυτών η διαμόρφωση του χώρου, η οπτική επαφή, το οπτικό περιβάλλον και η χρήση της τεχνολογίας.

Η όραση αποτελεί καίριας σημασίας στόχο για την πρόσληψη των γλωσσικών πληροφοριών από τα άτομα με κώφωση (Lane, Hoffmeister & Bahan, 1996). Τα πολιτισμικά αντικείμενα πρέπει να είναι σε περίοπτη θέαση με κατάλληλο φωτισμό. Εάν αυτό δεν είναι εφικτό μέσα από τη χρήση οπτικού υλικού το άτομο με κώφωση μπορεί να εστιάσει στις σημαντικές πληροφορίες και να τις κατανοήσει. Ένα πλούσια οπτικά περιβάλλον θα πρέπει να περιλαμβάνει εικόνες, φωτογραφίες, πραγματικά αντικείμενα η εγκαγεία καθώς και τη χρήση της τεχνολογίας. Επίσης μια χρήσιμη στρατηγική για τα άτομα με κώφωση αποτελούν οι σημασιολογικοί ή νοηματικοί χάρτες και οι οθόνες αφής (εικ. 6-8) καθώς βοηθούν τα άτομα να επικεντρωθούν στις πληροφορίες του χώρου με οργανωμένο τρόπο (Boomley, Irwin- De Vitis & Modlo, 1995). Απαραίτητη ωστόσο πολλές φορές στην πρόσβαση των ατόμων με κώφωση στους χώρους πολιτισμού κρίνεται η ξενάγηση στην νοηματική γλώσσα. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε με ξεναγό είτε ηλεκτρονικά με οδηγό ξενάγησης- βίντεο στη νοηματική γλώσσα (εικ. 9-11). Μ' αυτόν τον τρόπο προκαλείται το ενδιαφέρον του κωφού επισκέπτη, η έμπνευση του και η προώθησή του στην επικοινωνία με τα αρχαιολογικά εκθέματα. Επιπλέον για τα άτομα με μειωμένη ακοή που δεν χρησιμοποιούν την νοηματική γλώσσα χρήσιμοι είναι οι οδηγοί με αναλυτικούς υποτίτλους (εικ. 12). Η διαμόρφωση ενός προσβάσιμου και υποστηρικτικού πολιτισμικού περιβάλλοντος που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των κωφών είναι αναμφισβήτητα μια απαραίτητη διαδικασία.

ii) άτομα με προβλήματα όρασης

«Τα μουσεία είναι πηγές χαράς και έμπνευσης. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα φανεί παράξενο σε πολλούς, πώς το ανθρώπινο χέρι, χωρίς την βοήθεια του βλέμματος, μπορεί να νιώσει την κίνηση, το συναίσθημα, την ομορφιά πάνω σε ένα ψυχρό αντικείμενο...Μου φαίνεται ότι μέσα στον καθένα μας υπάρχει αντίληψη εντυπώσεων και καταστάσεων, ένα είδος έκτης αίσθησης της ψυχής που βλέπει, ακούει, αισθάνεται», υποστηρίζει η τυφλή Helen Keller παγκόσμια αναγνωρισμένη πλέον ως σύμβολο της ανθρώπινης δύναμης. Ο αρχαιολογικός χώρος μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης θετικός ή αρνητικός στην πολιτισμική διαδικασία για τα άτομα με προβλήματα όρασης και ως τέτοιος έχει κρίσιμο και ουσιαστικό ρόλο. Σε τέτοιες περιπτώσεις οφείλει να αναβαθμίσει τις υπηρεσίες που προσφέρει από τη μια σε θέματα προδιαγραφών, όπως βελτιώσεις στο φωτισμό των αρχαιολογικών εκθεμάτων ή στην παρουσίαση της γραπτής πληροφόρησης και από την άλλη σε επίπεδο ερμηνείας των μουσειακών συλλογών και εκπαίδευσης των επισκεπτών με την υλοποίηση π.χ. πολυαισθητηριακών δράσεων όπως η απτική προσέγγιση (Αντζουλάτου-Ρετσίλα, 1995). Κόντρα στην παγκόσμια πολιτική των μουσείων «Μην αγγίζετε», οι αίθουσες ανακαλύψεων, οι εκθέσεις αφής, οι συνεδρίες αφής και τα τραπέζια αφής (εικ.13) αποτελούν

πλεονέκτημα για τον ανάπηρο και όχι μόνο επισκέπτη αφού τον βοηθούν να βιώσει μέσα από διαδραστικά, απτικά μέσα τη διαδικασία δημιουργίας και τη χρησιμότητας του ίδιου του αρχαιολογικού χώρου όσο και των αντικειμένων που αυτός περιλαμβάνει.

γ) άτομα με νοητική υστέρηση

Η νοητική υστέρηση είναι μια δυσλειτουργία/διαταραχή εμφανής στην παιδική ηλικία ως σημαντικά κάτω του μέσου όρου νοητική και προσαρμοστική λειτουργία. Τα άτομα με νοητική υστέρηση αντιμετωπίζουν δυσκολίες στις καθημερινές τους δραστηριότητες σε βαθμό που αντανακλά τόσο τη σοβαρότητα των γνωστικών ελλειμμάτων τους όσο και το είδος και τη ποσότητα της βοήθειας που λαμβάνουν (Barlow & Durand, 1995). Ακόμα και σήμερα πολλοί άνθρωποι υποστηρίζουν ότι τα άτομα με νοητική υστέρηση μπορούν να κερδίσουν λίγα ή και τίποτα από μια επίσκεψη σε ένα μουσείο. Ωστόσο στον αντίποδα της άποψης αυτής κινούνται όσοι ασχολούνται μ' αυτού του είδους την αναπηρία. Μια βιωματική, διαδραστική αρχαιολογική εμπειρία μπορεί να είναι εξίσου απολαυστική για ένα κοινό επισκέπτη όσο και για ένα άτομο με νοητική υστέρηση. Τα άτομα αυτά παρουσιάζουν δυσκολίες στον γνωστικό τομέα, στον τομέα της επικοινωνίας και σε αυτόν της συμπεριφοράς. Τα άτομα αυτά λόγω της ιδιαιτερότητάς τους αντιμετωπίζονται από τους υπόλοιπους συνανθρώπους τους με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους, γεγονός που επηρεάζει την ψυχρόσύνθεσή τους και την κοινωνικοπολιτισμική τους ζωή.

Σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις τα άτομα με νοητική υστέρηση μπορούν με τους κατάλληλους χειρισμούς και σχεδιασμό να παρακολουθήσουν, να συμμετέχουν, να μάθουν και να ψυχαγωγηθούν από μια επίσκεψη σε μουσείο. Η επαφή με τον αρχαιολογικό χώρο και τα αρχαιολογικά ευρήματα, η σύνδεσή τους με την καθημερινή τους ζωή, η βιωματική προσέγγισή τους, οι ειδικά σχεδιασμένες δραστηριότητες, η δραματοποίηση, η εικαστική δημιουργία μπορούν να διευρύνουν τους ορίζοντές τους και να επιδράσουν θεραπευτικά στο γνωστικό τομέα. Η δημιουργική ενασχόληση των ατόμων με νοητικές αναπηρίες με κάποια μορφή τέχνης, είναι καθοριστική για τον ψυχισμό τους, καθώς τα βοηθά στην αυθόρμητη έκφραση των συναισθημάτων τους και ως εκ τούτου στην καλύτερη επικοινωνία τόσο με τον εαυτό τους, όσο και με το περιβάλλον και τα άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου (Salom, 2008).

3.4. Διερεύνηση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρίες στην εκκλησία της Παναγία της Αγγελόκτιστης στο Κίτι

Η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού παραμένει μεγάλο ζητούμενο για την Κυπριακή κοινωνία. Οι δομές, οι υπηρεσίες πολιτισμικής εκπαίδευσης και οι θεσμικές αλλαγές στους χώρους αυτούς σε περιόδους έντονων συζητήσεων τόσο στον τοπικό

όσο και διεθνή χώρο δεν θεωρούνται δεδομένες. Η έρευνα που ακολουθεί στοχεύει στη μελέτη της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στην εκκλησία της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι, εστιάζοντας στην αλληλεπίδραση και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα σ' αυτή. Έχοντας ως θεωρητικό υπόβαθρο τη θεωρία των νέων τεχνολογιών, την θεωρία κοινωνικής δικαιοσύνης και την αμφίδρομη σχέση αναπηρίας- θρησκείας- πολιτισμού, η έρευνα που παρουσιάζεται εδώ καλείται να απαντήσει στα εξής ερωτήματα:

1. Αν και σε ποιο βαθμό ο αρχαιολογικός αυτός χώρος έχει προσαρμοστεί στις απαιτούμενες προδιαγραφές που εφαρμόζονται διεθνώς για τα άτομα με αναπηρίες ώστε να μόρφωνει να διαπαιδαγωγεί και να διαμορφώνει δημοκρατικούς, υπεύθυνους, ψυχικά και πνευματικά ώριμους πολίτες, με κριτική σκέψη και δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν να ανταποκριθούν στις ανάγκες και τα προβλήματα που ταλανίζουν την εποχή μας

2. Αν διαθέτει τον απαραίτητο μουσειακό και τεχνολογικό υποστηρικτικό εξοπλισμό, για την καλύτερη εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρίες ώστε οι γνώσεις και οι εμπειρίες να τίθενται στην υπηρεσία κάθε εν δυνάμει επισκέπτη.

3. Αν υλοποιεί σε μόνιμη βάση ή έχουν υλοποιηθεί κατά καιρούς προγράμματα και δραστηριότητες στα πλαίσια της πολιτικής προσέγγισης των ατόμων με αναπηρίες.

4. Αν η θρησκεία, εφόσον πρόκειται για ένα εκκλησιαστικό μνημείο προσεγγίζει το θέμα της αναπηρίας μέσω δράσεων. Εφόσον αυτό έχει συμβεί, με ποιο σκεπτικό εντάχθηκε και ποιο το μήνυμα που επιδίωκε να μεταδώσει.

3.5. Ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας

Η ερευνήτρια αναγνωρίζει τη σημασία των ηθικών και δεοντολογικών θεωρήσεων κατά τη διάρκεια προετοιμασίας και διεξαγωγής της έρευνας και για το λόγο αυτό χρησιμοποιεί κατάλληλες μεθοδολογίες σε όλη τη διάρκεια αυτής της έρευνας για να αποτρέψει οποιαδήποτε ανήθικη συμπεριφορά.

Εξασφάλιση άδειας για την έρευνα στον συγκεκριμένο χώρο πολιτισμού.

Αρχικά η ερευνήτρια επικοινωνήσε με τον υπεύθυνο του μνημείου και τον πληροφόρησε για τον ακριβή στόχο και σκοπό της έρευνας. Στη συνέχεια διευκρίνισε τον τρόπο συλλογής των δεδομένων και ζήτησε άδεια για κινηματογράφηση εντός και εκτός του μνημείου, ενώ ορίστηκαν από κοινού ημερομηνίες υλοποίησης της έρευνας ώστε να μην διαταραχθεί είτε η ηρεμία του χώρου είτε οποιοσδήποτε επισκέπτης.

Ενημερωτικό δελτίο πληροφοριών προς τους συμμετέχοντες

Πριν από τη διαδικασία συλλογής δεδομένων, δόθηκε ένα ενημερωτικό δελτίο στους συμμετέχοντες, συμπεριλαμβανομένων επαρκών πληροφοριών σχετικά με τους στόχους και τον σκοπό αυτής της έρευνας. Επιπλέον, εξηγεί τον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας και τον τρόπο με τον οποίο θα χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα, ενώ διευκρινίζει επίσης ότι η συμμετοχή σε αυτή την έρευνα είναι εντελώς εθελοντική. Στα πλαίσια ηθικής τα δεδομένα που λαμβάνονται από τους συμμετέχοντες θα παραμείνουν αυστηρά εμπιστευτικά και ανώνυμα.

Έντυπο συγκατάθεσης του συμμετέχοντα

Μετά το ενημερωτικό δελτίο, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να υπογράψουν ένα έντυπο συγκατάθεσης για να εξασφαλίσουν ότι η συλλογή δεδομένων είναι εκτός προκατάληψης. Παρέχοντας αυτό το έντυπο, οι συμμετέχοντες έχουν το δικαίωμα να αποφασίζουν ελεύθερα κατά πόσο θέλουν να συμμετάσχουν ή όχι, έτσι ώστε να αποτρέψουμε οποιαδήποτε πίεση και επιβλαβή συμπεριφορά (Robson, 2002). Η υπογραφή των συμμετεχόντων στην παρούσα συμφωνία σημαίνει ότι τηρούν τους προαναφερθέντες ηθικούς προβληματισμούς.

Ακεραιότητα της έρευνας

Η ακεραιότητα της έρευνας περιλαμβάνει τον ασφαλή χειρισμό και αποθήκευση δεδομένων. Για να επιτευχθεί ακεραιότητα, όλα τα δεδομένα που συλλέγονται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας του ερωτηματολογίου, αποθηκεύονται και κλειδώνονται κρυπτογραφημένα στον προσωπικό υπολογιστή, στον οποίο έχει πρόσβαση μόνο η ερευνήτρια.

Τέλος, τα ερωτηματολόγια θα πραγματοποιηθούν σε εύλογο χρόνο κατάλληλο για τους συμμετέχοντες μετά την επίσκεψή τους στον χώρο πολιτισμού, χωρίς να θέτουν ερωτήσεις υποτίμησης τους. Επιπλέον, η ερευνήτρια συμμορφώνεται με την ηθική κατευθυντήρια γραμμή που παρέχεται από την επιτροπή δεοντολογίας σε επίπεδο Πανεπιστημίου καθώς η έρευνα περιλαμβάνει τις απόψεις και τις σκέψεις του ανθρώπου. Επιπρόσθετα, η έρευνα αυτή αφορά ένα κυπριακό χώρο πολιτισμού, με αποτέλεσμα όλες οι μορφές που παρέχονται στους συμμετέχοντες να μεταφράζονται στη μητρική τους γλώσσα (ελληνικά) για να αποφευχθούν τυχόν παρεξηγήσεις σχετικά με τη φύση της έρευνας.

3.6. Μεθοδολογία:

Η έρευνα σχεδιάστηκε και οργανώθηκε σε τέσσερις φάσεις, που περιλαμβάνουν:

- α) την προετοιμασία της ερευνητικής διαδικασίας
- β) τη συλλογή δεδομένων
- γ) την επεξεργασία των δεδομένων
- δ) την εξαγωγή συμπερασμάτων

Η πρόσβαση των ανθρώπων με αναπηρία στον συγκεκριμένο χώρο πολιτισμού εξετάζεται ποιοτικά με τη μέθοδο της έρευνας κοινού μέσω ερωτηματολογίου. Μέσω της έρευνας κοινού και έρευνας ικανοποίησης του, γεφυρώνεται το χάσμα ανάμεσα στις ανάγκες των επισκεπτών και τους στόχους του μνημείου. Σκοπός της έρευνας, είναι η διερεύνηση της δυνατότητας του μνημείου να προσελκύει τους ανάπηρους επισκέπτες και να διατηρήσει το ενδιαφέρον τους καθώς και η αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας του φορέα. Αντικειμενικός στόχος της έρευνας η αξιολόγηση της επίσκεψης και διάδρασης των αναπήρων με το ψηφιδωτό εντός του ναού. Μέσω της έρευνας αναζητούνται τα κίνητρα και οι εμπειρίες της επίσκεψης, οι κοινωνικές παράμετροι της προσβασιμότητας, αλλά και ανάπτυξη κριτικών ερμηνευτικών πλαισίων για τη συνολική εμπειρία (Esmel-Pamies, 2009).

Για τους σκοπούς της έρευνας αυτής προτείνεται η ποιοτική μέθοδος για τους εξής λόγους: α) ο σκοπός είναι η διερεύνηση της γνώμης των ερωτηθέντων, β) απευθύνεται σε ένα συγκεκριμένο δείγμα, γ) μπορεί να οδηγήσει στη γενίκευση των αποτελεσμάτων δ) ο ερευνητής είναι περισσότερο αμερόληπτος και αντικειμενικός (Johnson και Christensen, 2008). Όσον αφορά τη δειγματοληψία προτείνεται η σκόπιμη δειγματοληψία. Εδώ το δείγμα προκύπτει με επιλογή συγκεκριμένων στοιχείων του πληθυσμού. Δομείται ένα δείγμα που δίνει τη δυνατότητα στην ερευνήτρια να ικανοποιήσει τις εξειδικευμένες ανάγκες της έρευνας (Cohen et al., 2007). Εργαλείο αξιολόγησης της έρευνας για τον συγκεκριμένο οργανισμό προτείνεται το ερωτηματολόγιο.

Α' Φάση έρευνας

Στη πρώτη φάση επίτευξης του στόχου της έρευνας διανεμήθηκαν ερωτηματολόγια. Το ερωτηματολόγιο ως μεθοδολογικό εργαλείο προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα. Αποτελεί το πιο διαδεδομένο εργαλείο, λόγω του χαμηλού του κόστους, εξασφαλίζοντας έτσι την οικειότητα της όψης του με το κοινό. Μέσω του ερωτηματολογίου μπορούν να συλλεχθούν δεδομένα από ένα μεγάλο δείγμα και τα δεδομένα αυτά να κωδικοποιηθούν εύκολα και να εξάγουν αποτέλεσμα (Dornyei, 2003). Ωστόσο στην περίπτωση κακοσχεδιασμένου ερωτηματολογίου τα μειονεκτήματα θα είναι εμφανή αφού θα οδηγήσουν σε ανακριβείς και μη αξιοποιήσιμες πληροφορίες (Μπούνια: 165, 2015).

Το ερωτηματολόγιο που προτείνετε για την παρούσα έρευνα (βλ. παράρτημα Α), αποτελείται από ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου. Οι ερωτήσεις κλειστού τύπου είναι «εξαιρετικά δομημένες και χρήσιμες, καθώς μπορούν να παράγουν συχνότητες απαντήσεων που επιδέχονται στατιστικούς χειρισμούς και ανάλυση. Επίσης, δίνουν τη δυνατότητα συγκρίσεων μεταξύ ομάδων του δείγματος, είναι εύκολες στη συμπλήρωση και κωδικοποίησή τους» (Cohen et al.: 417, 2007). Οι ερωτήσεις ανοικτού τύπου δίνουν στους ερωτώμενους την ευκαιρία να απαντήσουν ελεύθερα, με τον δικό τους τρόπο και με βάση τους δικούς τους προβληματισμούς. Οι ερωτήσεις ανοικτού τύπου είναι σημαντικές, καθώς επιτρέπουν στον ερωτώμενο να επεκταθεί στα θέματα που του έχουν τεθεί (Kelman: 210, 2001).

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας έχει την παρακάτω δομή:

Μέρος Α

Γενικά στοιχεία που αφορούσαν τα προσωπικά στοιχεία του ερωτούμενου

Μέρος Β

Συλλογή πληροφοριών σχετικά με την καταλληλότητα του αρχαιολογικού μνημείου για άτομα με αναπηρίες και τα βοηθητικά μέσα που χρησιμοποιούνται όπως:

α) Αν ο χώρος είναι προσβάσιμος στον επισκέπτη που αντιμετωπίζει κινητικά προβλήματα και ποιο/α μέσα διαθέτει για την εξυπηρέτησή

β) Αν οι διαδρομές στον χώρο είναι ελεύθερες εμποδίων για την διέλευση αναπηρικών αμαξιδίων

γ) Αν υπάρχουν εκθέματα σε ακατάλληλο ύψος, ώστε να ιδωθούν από άτομα σε αμαξίδιο και αν παρέχεται βοηθητικό υλικό για αυτά

δ) Αν διαθέτει ο αρχαιολογικός χώρος βοηθητικά μέσα για την αυτόνομη μετακίνηση των ατόμων με προβλήματα όρασης

ε) Αν διαθέτει οπτικοακουστικά συστήματα, πολυμεσικές εφαρμογές και βοηθητικό υλικό για την εξυπηρέτηση ατόμων με προβλήματα όρασης και ακοής

στ) Αν διαθέτει ο αρχαιολογικός χώρος εκθέματα αφής για τα άτομα με προβλήματα όρασης (ερώτηση

Μέρος Γ

Συλλογή πληροφοριών σχετικά με την οργάνωση περιηγήσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τα άτομα με αναπηρίες όπως

α) Αν υλοποιεί ξεναγήσεις ή/και εκπαιδευτικά προγράμματα στην νοηματική γλώσσα για άτομα με προβλήματα ακοής σε μόνιμη βάση ή περιστασιακά

β) Αν υλοποιεί περιηγήσεις ή/και εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα με προβλήματα όρασης χρησιμοποιώντας ή όχι απτικά εκθέματα

γ) Αν υλοποιεί ο χώρος εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα με νοητικές αναπηρίες, καθώς και την τυχόν ειδίκευση του προσωπικού με αυτές

Μέρος Δ

Επιπλέον παρατηρήσεις και σχόλια όπως:

- α) Πως αντιλαμβάνεται το άτομο με αναπηρία την εικόνα που εκπέμπει το μνημείο και να την αξιολογήσει
- β) Αν το προσωπικό έχει εκπαιδευτεί σχετικά με την παροχή υπηρεσιών σε άτομα με ειδικές ανάγκες
- γ) διατυπώσει μια παρατήρηση ή να σχολιάσει κάτι επιπλέον

Η εξασφάλιση της εγκυρότητας του περιεχομένου του ερωτηματολογίου αναφέρεται στην επάρκεια των στοιχείων του ερωτηματολογίου, έτσι ώστε να υποστηρίζεται εννοιολογικά (Βασιλοπούλου, 2012). Η εγκυρότητα αυτή επιχειρήθηκε στα πρώιμα στάδια της μελέτης, μέσω της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας, της επιβεβαίωσης της χρήσης του ερωτηματολογίου σε άλλη σχετική έρευνα με το θέμα μελέτης «Η πρόσβαση, η κοινωνική ενσωμάτωση και η εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρίες στα μουσεία. Η περίπτωση του «Αθανασάκειου» Αρχαιολογικού Μουσείου Βόλου» (Τσαούση, 2016) και της επανεξέτασης και αναδιατύπωσης των ερωτήσεων μετά από τον έλεγχο που προηγήθηκε.

Μετά τη συγκέντρωση των απαντημένων ερωτηματολογίων, στο σύνολο τους 26, πραγματοποιήθηκε η ανάλυση περιεχομένου και η κατηγοριοποίηση των απαντήσεων σε καθεμία από τις ανοικτές ερωτήσεις. Ακολούθησε η κωδικοποίηση των απαντήσεων σε όλες τις ανοικτές και κλειστές ερωτήσεις. Στην περίπτωση των ερωτήσεων κλειστού τύπου η κωδικοποίηση είναι απλή, καθώς οι απαντήσεις των ερωτώμενων είναι ήδη κατηγοριοποιημένες. Στη συνέχεια, ακολούθησε η επεξεργασία των δεδομένων.

Η άμεση ανταπόκριση των ατόμων με αναπηρίες στο αίτημα για τη συμμετοχή τους στην παραπάνω έρευνα έδειξε την ύπαρξη ενδιαφέροντος από την πλευρά τους για το συγκεκριμένο θέμα που τέθηκε προς μελέτη, και επιπλέον, βοήθησε στην ομαλή διεξαγωγή της έρευνας και την εξαγωγή αρκετά έγκυρων και αξιόπιστων συμπερασμάτων.

Αποτελέσματα έρευνας ερωτηματολογίων:

Από το μνημείο που μελετήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα, την εκκλησία της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι προκύπτει ότι γίνεται προσπάθεια για μη απόκλιση των ατόμων με αναπηρίες αφού υπάρχει ράμπα εισόδου για πρόσβαση σ' αυτή. Ωστόσο η πρωταρχική ιδέα δεν μπορεί να ολοκληρωθεί εξαιτίας της ανυπαρξίας ραμπών στο εσωτερικό του μνημείου. Λόγω αυτών των συνθηκών η λειτουργία του μνημείου ως φορέα διαίωσης πολιτισμού καθιστάται αδύνατη. Η προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες στερείται σε μεγάλο βαθμό. Τους στερείται το ανθρώπινο και το αυτονόητο η δυνατότητα να διακινηθούν στο μνημείο με αξιοπρέπεια. Ακόμα και στην περίπτωση που το πρόβλημα της εισόδου και της μετακίνησης ξεπεραστεί, οι συνθήκες εντός του μνημείου δεν είναι ευνοϊκές. Δεν έχει γίνει καμία πρόβλεψη για το πώς οι ανάπηροι επισκέπτες θα ανέλθουν και θα έρθουν σε διάδραση με το ψηφιδωτό εντός του ιερού. Δεν υπάρχουν υποδομές των απαιτούμενων προδιαγραφών για άτομα με αναπηρίες όπως κάποιο σύστημα ανύψωσης για εξυπηρέτηση ατόμων με αμαξίδιο κ.α. Αυτό συμβαίνει όχι από την έλλειψη χώρου για την κατασκευή του αλλά κυρίως

λόγω της έλλειψης οικονομικών πόρων ή της μη συνειδητοποίησης από τους υπεύθυνους για την εγκατάσταση τέτοιας υποδομής για εξυπηρέτηση και διευκόλυνση των ατόμων με αναπηρίες.

Και ενώ όλοι οι «φυσιολογικοί» άνθρωποι εισερχόμενοι σε ένα αρχαιολογικό χώρο θεωρεί δεδομένο να παρατηρήσει και να θαυμάσει τόσο τον ίδιο τον χώρο όσο και τα εκθέματά του και να αλληλεπιδράσει μ' αυτά, κάτι τέτοιο δεν είναι δεδομένο για τα άτομα με αναπηρίες. Αυτό συμβαίνει γιατί η απλή επαφή με τα εκθέματα ενός αρχαιολογικού χώρου αποτελεί για τα άτομα αυτά από τη μια αδιάφορη διαδικασία και από την άλλη γιατί το μεγαλύτερο μειονέκτημα τελικά δεν είναι η ατομική αναπηρία τους αλλά η ίδια η μειονεξία του πολιτισμικού χώρου με τις ελλείψεις του (Callow, 1974).

Όσον αφορά θέματα ξενάγησης και εκπαίδευσης δεν υπάρχουν σε κανένα σημείο στο μνημείο κατευθυντικές καρτέλες τεκμηρίωσης ή καθοδήγησης σε μεγαλόσχημη γραφή που να εξυπηρετούν τα άτομα με μειωμένη όραση. Επιπλέον πουθενά δεν υπάρχει γραφή Braille ούτε απτικά αντίγραφα είτε του μνημείου είτε του ψηφιδωτού. Στο χώρο δεν υπάρχει οπτικοακουστικό σύστημα για μια διαδραστική επίσκεψη στο χώρο ή για εξυπηρέτηση των ατόμων με προβλήματα ακοής. Διερευνήθηκε επίσης το κατά πόσο το μνημείο υλοποιεί εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα με αναπηρίες. Διαπιστώθηκε ότι κάτι τέτοιο πραγματοποιείται σε μηδενικό βαθμό και ότι οι ίδιοι οι ανάπηροι αποτελούν μια κατηγορία «αόρατων επισκεπτών». Επιπλέον ένα τέτοιο μνημείο οφείλει να παρέχει υπηρεσίες υγιεινής για κάθε επισκέπτη ώστε να αισθάνονται ευπρόσδεκτοι στους χώρους αυτούς. Όπως προκύπτει από τα δεδομένα των ερωτηματολογίων το μνημείο στερείται προδιαγραφές για την υγιεινή των ατόμων με αναπηρίες.

Παρόλο που ο ρόλος της θρησκείας και της εκκλησίας, έγκειται στο να οδηγήσει το άτομο, να βρει παρηγοριά και φώτιση, ώστε να ξεπεράσει τις αδυναμίες και τα προβλήματά του μέσα στο σώμα κοινωνίας καμία δράση δεν γίνεται στο μνημείο ώστε να ευνοεί κάτι τέτοιο.

Στον τομέα της εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας των επισκεπτών δεν έχουν γίνει αξιόλογα βήματα γεγονός που μας οδηγεί με τη σειρά του στη διαπίστωση μη συνειδητοποίησης της σπουδαιότητας καλλιέργειας στα άτομα με αναπηρίες του αισθήματος της αποδοχής, της ένταξης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Το μνημείο στερεί από το άτομο με αναπηρίες την ευκαιρία να γίνει δέκτης πολιτισμικών ερεθισμάτων και να διαδράσει μ' αυτό όπως κάθε άλλος «φυσιολογικός» επισκέπτης.

Από την παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε ότι η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στο μνημείο παρουσιάζει μια εικόνα απογοητευτική. Παρόλο που η πρόσβαση των ατόμων αυτών κατοχυρώνεται από τη νομοθεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας και θα έπρεπε να διασφαλίζεται η πλήρης ένταξη και ενσωμάτωσή τους σε όλες τις πτυχές της πολιτισμικής ζωής, στην πράξη οι σχετικές νομοθεσίες δεν εφαρμόζονται. Συγκεκριμένα η εικόνα του

μνημείου σε σχέση με την προσφορά των υπηρεσιων και των υποδομών για τα άτομα με αναπηρίες παρουσιάζεται ως:

	Υπάρχει	Δεν υπάρχει
Ράμπες	X	
Αναβατόρια		X
Ανελκυστήρας		X
Χειρολισθήρες		X
Χώροι Υγιεινής	X	
Εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα με προβλήματα ακοής		X
Εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα με προβλήματα όρασης		X
Εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα με νοητική υστέρηση		X
Θρησκευτικές δράσεις για την προσέγγιση της αναπηρίας		X

Αδυναμίες- περιορισμοί της έρευνας

Ο πρώτος περιορισμός της παρούσας έρευνας είναι το μικρό μέγεθος του πλαισίου δειγματοληψίας. Τα πρωταρχικά δεδομένα βασίζονται μόνο σε εικοσιέξι ερωτηματολόγια, πράγμα που σημαίνει ότι είναι δύσκολο να γενικευθούν τα αποτελέσματα (Saunders et al., 2009). Παρόλο που το μνημείο ήταν αρκετά πρόθυμο να βοηθήσει στην υλοποίηση αυτής της έρευνας, ήταν δύσκολο να οργανωθούν περαιτέρω συνεντεύξεις με το συγκεκριμένης κατηγορίας κοινό του οργανισμού λόγω χρονικών περιορισμών και λόγω της φύσης αυτής της έρευνας. Η έρευνα αυτή βασίζεται σε ένα γνωστό εκκλησιαστικό μνημείο. Οπότε πιθανόν είναι να ανησυχεί για την παροχή περαιτέρω πρόσβασης, διότι οποιαδήποτε χειραγώγηση των αποτελεσμάτων θα μπορούσε να εκθέσει την ακεραιότητά της. Ομοίως, οι πληροφορίες για την απάντηση σε ερευνητικά ερωτήματα απαιτούσαν αντιλήψεις και πεποιθήσεις του κοινού που επέλεγαν να επισκεφθούν το μνημείο. Πιθανόν οι ερωτώμενοι να αισθάνονταν φοβισμένοι για τη δημοσιοποίηση των απόψεων τους, επομένως, να μην εξέφραζαν την άποψή τους με απόλυτη ειλικρίνεια. Ένας άλλος σημαντικός περιορισμός είναι ότι όλα τα ερωτηματολόγια διεξήχθησαν στη μητρική γλώσσα του ερωτώμενου (ελληνικά) για να αποφευχθεί τυχόν παρεξήγηση σχετικά με τη φύση της έρευνας και την αυθεντικότητα που μπορεί να επηρεάσει το ερωτηματολόγιο κατά τη διαδικασία μετάφρασης. Τέλος η έρευνα αφορούσε συγκεκριμένη κατηγορία κοινού, η σκιαγράφηση του οποίου έγινε παραπάνω, με αποτέλεσμα να υπάρχουν περιορισμοί στη διαχείριση των ατόμων τόσο για την λήψη πληροφοριών από τα ερωτηματολόγια όσο και για τη συμμετοχή τους στην κινηματογράφηση εντός και εκτός του μνημείου για τους σκοπούς της ερευνητικής διαδικασίας.

Μελλοντικές Προτάσεις

Παρόλο που η έρευνα περιέχει αρκετούς περιορισμούς, τα ευρήματα της, και οι γνώσεις που αποκτήθηκαν σε όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας μας επιτρέπουν να παρέχουμε συστάσεις και κατευθυντήριες γραμμές για μελλοντική έρευνα σχετικά με την διερεύνηση της προσβασιμότητας των αναπήρων σε χώρους πολιτισμού. Αρχικά σημαντικό είναι για τους μελλοντικούς ερευνητές να αποκτήσουν ένα μεγάλο πλαίσιο δειγματοληψίας κατά την διεξαγωγή της έρευνας τους, καθώς οι αντιλήψεις και οι πεποιθήσεις των ατόμων για την έννοια της αναπηρίας διέφεραν και θα διαφέρουν σε διαφορετικά χρονικά πλαίσια και μπορούν να δημιουργήσουν διαφορετικά αποτελέσματα.

Για την επίτευξη του στόχου της έρευνας θα ήταν καλό να υλοποιηθεί δεύτερη φάση έρευνας μέσω της μεθόδου της παρατήρησης. Είναι επίσης μια διαδεδομένη μέθοδος εξαιτίας της άμεσης μέτρησης της συμπεριφοράς του κοινού, είναι οικονομική και επιτρέπει τη διασταύρωση ή τον έλεγχο στοιχείων που προέκυψαν από τη μέθοδο του ερωτηματολογίου. Ωστόσο δεν λείπουν και τα μειονεκτήματα της μεθόδου αυτής όπως το ότι είναι χρονοβόρα, δεν απαντά στο ερώτημα γιατί τα κάνουν αυτά οι επισκέπτες και μέθοδοι ηλεκτρονικής παρατήρησης οδηγούν στην αλλαγή συμπεριφοράς των επισκεπτών όταν αντιλαμβάνονται ότι παρακολουθούνται και εγείρουν μεγάλα ηθικά ζητήματα (Μπούνια: 165, 2015).

Για τους σκοπούς της έρευνας της εκκλησίας της Αγγελόκτιστης προτείνεται η παρατήρηση της κίνησης με βάση το μοντέλο του Diamond, ο οποίος προτείνει τη χρήση μιας απλοποιημένης κάτοψης του χώρου του χώρου και την καταγραφή της κίνησης κάθε ατόμου μελέτης (Diamond: 53, 1999). Τα δεδομένα που συλλέγονται αφορούν τον χρόνο που αφιερώνει το άτομο σε διάφορα σημεία καθώς και η συμπεριφορά τους στα σημεία αυτά. Η μέθοδος αυτή γίνεται πολύ διακριτικά και καταγράφονται επίπεδα διάδρασης μεταξύ ατόμου και χώρου, πάνω σε κάτοψη του χώρου του ναού (Bicknell: 289, 2001). Αυτή η μέθοδος επιτρέπει τη μέτρηση του αριθμού των επισκεπτών με αναπηρίες και τις συγκεκριμένες ημέρες και τις ώρες των επισκέψεων. Επιπλέον μας επιτρέπει να απαντήσουμε σε ερωτήσεις όπως: Ποιος χώρος είναι πιο δημοφιλής στο μνημείο; Πόσο προσβάσιμο είναι το σημαντικό ψηφιδωτό του μνημείου; Και τέλος αν αυτό είναι εφικτό η μέθοδος που ακολουθείται κρίνεται πετυχημένη;

Τα αποτελέσματα της έρευνας κοινού και της έρευνας ικανοποίησης του, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για πραγματοποίηση αλλαγών προς όφελος της αποτελεσματικότητας του μνημείου. Η έρευνα κοινού αναδεικνύει τη σημασία όχι μόνον των στόχων του μνημείου αλλά και των διαδικασιών μέσω των οποίων θα επιτευχθούν οι στόχοι. Η ενεργός συμμετοχή των επισκεπτών έχει ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση αποτελεσμάτων και νέων στόχων του χώρου πολιτισμού. Χωρίς τις ατομικές ελευθερίες, την ειρήνη, την παιδεία, την ελεύθερη έκφραση, οι επισκέπτες δεν μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία αυτή. Ως εκ τούτου, γίνεται φανερό ότι η εμβάθυνση της δημοκρατίας βρίσκεται στον πυρήνα της έρευνας

κοινού. Παρολαυτά στην περίπτωση αντιφατικών αποτελεσμάτων οι προτεινόμενες αλλαγές μπορούν να απειλήσουν την αυτοπεποίθηση και το κύρος του οργανισμού.

Τέλος, η ερευνήτρια ενθαρρύνει τους μελλοντικούς ερευνητές να διερευνήσουν το θέμα της προσβασιμότητας των αναπήρων σε επιπλέον χώρους πολιτισμού για να καθορίσουν μια γενική περιγραφή της κατάστασης του θέματος στην Κύπρο. Η έρευνα στον συγκεκριμένο τομέα είναι σπάνια σε πολλές θεωρητικά αναπτυσσόμενες χώρες, ειδικά στην Κύπρο, επομένως η μελλοντική έρευνα θα παρουσιάσει ενδιαφέρον για τη γενίκευση των τρεχόντων αποτελεσμάτων της έρευνας. Ομοίως, οι ερευνητές θα είναι σε θέση να συγκρίνουν τα αποτελέσματά τους με τα τρέχοντα αποτελέσματα αυτής της έρευνας ώστε να οδηγήσει στη δημιουργία πλαισίου δράσης που θα οδηγήσει με την σειρά του σε μεταρρυθμίσεις που θα έχουν ως στόχο τη μείωση του αποκλεισμού πρόσβασης των αναπήρων στους χώρους πολιτισμού.

Κεφάλαιο 4

Συμπεράσματα

Αρχαιολογικοί χώροι και αναπηρία αποτελούν εξελισσόμενες και πολύπλευρες έννοιες που παρ' όλα αυτά έχουν κατορθώσει να προσελκύσουν το ενδιαφέρον αφού σε κάθε εποχή εισάγουν μια καινούργια οπτική στη δυναμική διαφόρων κοινωνιών. Η πολυπλευρότητα των εννοιών αυτών σε συνδυασμό με τον άμορφο, εύπλαστο και ευπροσάρμοστο χαρακτήρα τους, τους δίνει την ευκαιρία προσαρμογής σε πολλούς τομείς της κοινωνίας και της οικονομίας εξυπηρετώντας κάθε φορά διαφορετικές σκοπιμότητες.

Ο πολιτισμός αποτελεί για την Κύπρο ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο ανάπτυξης, το οποίο αν αξιοποιηθεί με συστηματικό και μεθοδικό τρόπο μπορεί να αποφέρει πολλαπλά οφέλη. Η κουλτούρα και η πολιτιστική κληρονομιά του νησιού φαίνεται ότι είναι οι πιο σημαντικές παρακαταθήκες μιας και αποτελούν γονιμοποιά στοιχεία για τη δημιουργική και δυναμική παρουσία στο σύγχρονο πολιτιστικό σκηνικό (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, 2008). Οι χώροι πολιτισμού, αποτελούν σημαντική ευκαιρία για την Κύπρο να αξιοποιήσει το ατελείωτο πολιτισμικό της απόθεμα. Παρόλο που οι χώροι αυτοί προκαλούν παγκόσμιο ενδιαφέρον, αυτό ωστόσο πρέπει να ληφθεί υπόψη σε σχέση με ευρύτερες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές πρακτικές.

Στις μέρες μας όπου η οικονομική κρίση, συνδέεται με την κρίση των αξιών και των θεσμών, το αποτέλεσμα είναι να οδηγούμαστε σε μια διαρκή αποσάθρωση των κοινωνικών και οικονομικών ιστών. Το άτομο μέσα από τις νέες συνθήκες που επέβαλε προοδευτικά η παγκοσμιοποίηση συνθλίβεται, περιθωριοποιείται, αλλοτριώνεται, υποτάσσεται. Ως εκ τούτου, ενόψει των σημαντικών αλλαγών που πραγματοποιούνται στην Ευρώπη, με τις χώρες της να έρχονται αντιμέτωπες η μία μετά την άλλη με σημαντικές αλλαγές η στροφή σε ένα πολιτισμό όπου δεν είναι μόνο ροζ θα πρέπει να αποτελέσει πλέον το ζητούμενο για την εξασφάλιση της πρόσβασης, της δημιουργικότητας και της ανάπτυξης.

Παρόλο που η Σύγχρονη Κυπριακή Κοινωνία θεωρητικά διακρίνεται από υψηλό αίσθημα κοινωνικής προσφοράς και αλληλεγγύης προς τον συνάνθρωπο, είναι δημοκρατική και αντιμετωπίζει ισότιμα όλους τους πολίτες και διασφαλίζει την πρόσβαση τους στους πολιτιστικούς χώρους, στην πράξη όπως διαφάνηκε αυτό να αποτελεί μια εξωραϊσμένη κατάσταση αφού πολλές καταστάσεις αναιρούν την αρχική ιδέα.

Το κοινό που έχει την περιέργεια και την ανησυχία για τον πολιτισμό, δεν είναι ενιαίο και ομοιογενές αλλά αποτελεί ένα μωσαϊκό ανθρώπων με διαφορετικές αφετηρίες και προσλαμβάνουσες, με ιδιαιτερότητες και ειδικές απαιτήσεις. Για το λόγο αυτό όλα τα άτομα

συμπεριλαμβανομένου και των ατόμων με αναπηρίες θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ισότιμα. Ωστόσο η υλοποίηση της πρόσβασης των ανάπηρων ανθρώπων στους αρχαιολογικούς χώρους αποτελεί πολλές φορές πολιτισμική τεχνική που δεν αναπαριστά τον εξωτερικό κόσμο αλλά μια τεχνική η οποία διακινεί τον εσωτερικό, δεν αρέσκεται σε κανόνες και δίνει προτεραιότητα στο άτομο, και το όραμα του. Γι' αυτό πολλές φορές, η τεχνική αυτή είναι ανοικεία στο ευρύ κοινό, το τρομάζει γιατί είναι αντίθετη σ' αυτό που το κοινό έχει συνηθίσει να αρέσκεται, σ' ότι μπορεί να καταλάβει. Αποτέλεσμα αυτού η δημιουργία χάσματος μεταξύ επισκεπτών με αναπηρίες και αρχαιολογικού χώρου.

Όπως διαφάνηκε στο κεφάλαιο 2.8. η χρησιμοποίηση των νέων τεχνολογικών εφαρμογών οι οποίες δεν χρησιμοποιούνται καθόλου στον αρχαιολογικό χώρο που ερευνήθηκε μεταμορφώνουν τον χώρο σε σημείο που γεννά συναισθήματα και εμπειρίες. Μέσω της αλληλεπίδρασης με τον επισκέπτη, τον εκπαιδεύει, να τον μορφώνει και να τον ψυχαγωγεί. Ο επισκέπτης, ανάπηρος η μη, έτσι συμμετέχει σ' ένα διασκεδαστικό και διδακτικό περιβάλλον το οποίο θα του επιτρέψει να βιώσει ερεθίσματα αλλά και να επιδράσει σ' αυτά διεγείροντας τις αισθήσεις του όπως την κίνηση, την αφή, την όραση. Η ενεργειακή αυτή αλληλεπίδραση επισκέπτη- αρχαιολογικού χώρου, ωθεί την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης του πρώτου και της ελευθερίας της έκφρασης (Παπαϊωάννου, 2010).

Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκε ένα εκκλησιαστικό μνημείο. Παρόλο που η χριστιανική διδασκαλία δίνει έμφαση στην ιερότητα και την μοναδικότητα του κάθε ανθρώπου, τα άτομα με αναπηρίες αποκλείονται από τον συγκεκριμένο χώρο. Στο κεφάλαιο 2.9., θρησκεία και ο πολιτισμός είναι δύο έννοιες αλληλένδετες που αποτελούν τρόπους συμβολικής ιδιοποίησης από τον άνθρωπο και μπορούν να αποτελέσουν μέσο έκφρασης, προβολής ιδεών, σκέψεων, αντιλήψεων και μηνυμάτων ώστε ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων να αποτελέσει ηθική επιταγή, κάτι τέτοιο δεν γίνεται εφικτό μέσω του παρόντος μνημείου.

Ο πολιτισμός δεν είναι άσχετος με την παιδεία, η παιδεία δεν είναι άσχετη με την κοινωνία και η κοινωνία δεν είναι άσχετη μ' αυτό που λέγεται πολιτική θέση. Κρίνεται λοιπόν, απαραίτητη η χάραξη ενός κοινού οράματος- στρατηγικού σχεδιασμού πολιτικής προσβασιμότητας. Μέσω του σχεδιασμού αυτού οι αρχαιολογικοί χώροι θα μετεξελιχθούν από τον τυπικό όρο τους και θα μετατραπούν σε χώρους που προωθούν την ισότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τον εκδημοκρατισμό και την κοινωνική δικαιοσύνη. Οι αρχαιολογικοί χώροι θα θέτουν έτσι στο κέντρο το ίδιο το κοινό και τις ανάγκες του, ενώ παράλληλα θα επιδιώκουν να έχουν επαφή μαζί του. Μέσω της χάραξης κοινού οράματος σχεδιασμού πολιτικής προσβασιμότητας οι αρχαιολογικοί χώροι θα μετατραπούν σε μια ισχυρή κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης και της ζωτικότητας των ίδιων των χώρων και κατ' επέκταση της κοινωνίας. Με την δύναμη αυτή μπορούμε να συμπράξουμε να συμβάλουμε, να συνεργαζόμαστε

προκειμένου να υποστηρίξουμε κατά το μέγιστο το αδιαπραγμάτευτα ευγενές προϊόν που είναι ο πολιτισμός.

Η γράφουσα μέσω της εργασίας θεωρεί από τη μια ότι ο πολιτισμός δεν είναι μια ουδέτερη φάση της ζωής μας, δεν είναι καν αυτό το αναγκαίο στάδιο που υπάρχει εκεί για να μας συντηρεί όταν είμαστε «φυσιολογικοί». Από την άλλη η αναπηρία δεν είναι η βασιλική θύρα προς το ασυνείδητο είναι μια δεύτερη ζωή με δικούς της κανόνες. Αναπηρία και πολιτισμός, τροφοδοτούν το όνειρο και το εκτός των ορίων περιβάλλον. Αυτό είναι πολιτισμός, ο χώρος, ο χρόνος, ο τόπος όπου όλα μπορούν να συμβούν. Αλλά σίγουρα ο πολιτισμός είναι ανάγκη, είναι επιθυμία, είναι μια πολύ γλυκιά στιγμή της ζωής μας που κάποιες φορές εισχωρούν εφιάλτες αλλά ευτυχώς μπορούμε να ξυπνάμε για να μπορούμε να διεκδικούμε τα όνειρά μας.

Το παρελθόν και τα αγαθά του δεν αποτελούν ιδιοκτησία μας με τη σημερινή έννοια του όρου που εύκολα μπορεί να εκποιηθεί, να μεταβιβαστεί. Αντίθετα, κληροδοτήθηκαν συλλογικά και πανανθρώπινα σε όλους. Δεν διαθέτουν μια τοπική διάσταση αλλά μια οικουμενική με ανοιχτούς ορίζοντες. Ο πολιτισμός διαθέτει τέτοιο πλούτο και ομορφιά που είναι αδύνατο να περιοριστεί στα μυωπικά, ακουστικά ή βηματικά όρια ενός ανθρώπου ενός κράτους ή ενός συγκεκριμένου λαού. Αποτελεί ένα κοινό αγαθό που διαμόρφωσε το παρελθόν όλων των ανθρώπων, τροφοδοτεί το παρόν και χαράζει το μέλλον τους.

Όλα τα ερωτήματα που μελετήθηκαν σ' αυτή την έρευνα αποτελούν ωστόσο μέρος μιας ευρύτερης αναζήτησης για το πώς οι αρχαιολογικοί χώροι μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη μιας κοινωνικά δίκαιης και ικανής κοινωνίας. Η θεώρηση της πιο πάνω πρότασης δεν πρέπει να αποτελεί απλά αντικείμενο ακαδημαϊκής έρευνας, αλλά έρευνας που θα οδηγήσει τη δημιουργία πλαισίου δράσης που θα οδηγήσει με την σειρά του σε μεταρρυθμίσεις που θα έχουν ως στόχο τη μείωση του αποκλεισμού πρόσβασης των αναπήρων στους χώρους πολιτισμού. Το στάδιο αυτό θα πρέπει να αποτελεί μια νέα πρόκληση για όλους όσους εμπλέκονται στη λειτουργία, στην οργάνωση και τη διοίκηση των χώρων πολιτισμού. Θα επιτρέψει ευρύτερες αναζητήσεις για τους αρχαιολογικούς χώρους και θα αποτελέσει εργαλείο χάραξης πολιτικής και λήψης αποφάσεων, γιατί όπως ξέρουμε όλοι μας τα μυαλά είναι σαν τα αλεξίπτωτα, δουλεύουν μόνο όταν είναι ανοικτά. Μόνο τότε οι χώροι αυτοί θα μετατραπεί σε ένα ακμάζοντα πολιτιστικό τομέα που θα οδηγήσει σε μια ακμάζουσα κοινωνία.

Παράρτημα Α

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

A. Προσωπικά στοιχεία ερωτώμενου

Όνομα:.....

Ηλικία: 18-25
25-35
35-45
45-55
55 και άνω

Φύλο: Άρρεν Θήλυ

B. Εκθεσιακός χώρος κατάλληλος για ΑμεΑ και βοηθητικά μέσα.

1. Το μουσείο είναι φυσικά προσβάσιμο σε άτομα με κινητικά προβλήματα;

ΝΑΙ

ΌΧΙ

1.1 Αν ναι, ποιο/ποια από τα παρακάτω μέσα προδιαγραφών υπάρχει/ουν στο μουσείο;

Ράμπα εισόδου :
Ανεγκυστήρας :
Αναβατόριο :
Κανένα από τα προηγούμενα :

Είναι κάποιο μέσο από αυτά απαραίτητο αλλά δεν υπάρχει στο μουσείο;

.....

2. Οι διαδρομές που ακολουθούν οι επισκέπτες του μουσείου είναι ελεύθερες εμποδίων για τα αναπηρικά αμαξίδια; Μπορεί, δηλαδή, να κινηθεί άνετα και να έχει πρόσβαση σε όλο τον εκθεσιακό χώρο;

.....

.....

3. Υπάρχουν εκθέματα τα οποία βρίσκονται σε ύψος ακατάλληλο για να ιδωθούν από άτομα με αναπηρικό αμαξίδιο;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

3.1 Αν ναι, δίνεται βοηθητικό υλικό για τα αντικείμενα αυτά, όπως φωτογραφίες ή αντίγραφα;

.....

4. Μπορεί ένα άτομο με σοβαρά προβλήματα όρασης να κινηθεί αυτόνομα στο μουσείο;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

4.1 Αν ναι, ποιο από τα παρακάτω βοηθητικά μέσα διαθέτει το μουσείο;

Απτικός χάρτης (ανάγλυφος χάρτης της διάταξης του μουσείου και των εκθεμάτων)
Χειρολισθήρες
Επιδαπέδια σήμανση
Άλλο

Αν είναι κάποιο άλλο σημειώστε ποιο:.....

5. Διαθέτει το μουσείο οπτικοακουστικά συστήματα και εφαρμογές για την εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρίες:

α) όρασης

ΝΑΙ

ΟΧΙ

β) ακοής

ΝΑΙ

ΟΧΙ

5.1 Αν ναι, σημειώστε στον πίνακα τι τύπου είναι τα μέσα που χρησιμοποιούνται;

Φορητές συσκευές χειρός αυτόματου οδηγού ξενάγησης (audio-guides)
Αυτόματοι φορητοί οδηγοί ξενάγησης-βίντεο στη νοηματική γλώσσα

Σταθμοί πληροφόρησης
Ακουστικό σύστημα βρόγχων επαγωγής (audio- induction loop system)
Φορητά συστήματα ενίσχυσης ήχου
Άλλο

Αν χρησιμοποιείται κάποιο άλλο μέσο σημειώστε ποιο:.....

6. Διαθέτει το μουσείο κείμενα κατάλληλα για τα άτομα με προβλήματα όρασης, όπως:

α) κείμενα σε γραφή Braille

ΝΑΙ

ΟΧΙ

β) κείμενα σε μεγαλογράμματη γραφή

ΝΑΙ

ΟΧΙ

7. Διαθέτει το μουσείο εκθέματα αφής για τα άτομα με προβλήματα όρασης;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

8. Υπάρχει εκθεσιακή αντιπροσώπευση των ατόμων με αναπηρίες; Προβάλλονται ή έχουν προβληθεί περιστασιακά, ζητήματα αναπηρίας μέσα από εκθέσεις του μουσείου, μόνιμες ή περιοδικές;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

8.1 Αν ναι, με ποιο σκεπτικό παρουσιάστηκε; Περιγράψτε με συντομία.

.....
.....

8.2 Αν όχι, για ποιο λόγο δεν έχει επιχειρηθεί κάτι ανάλογο;

.....
.....

Γ. Ξεναγήσεις- Εκπαιδευτικά Προγράμματα

9. Υλοποιεί το μουσείο ξεναγήσεις ή/και εκπαιδευτικά προγράμματα στη νοηματική γλώσσα;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

9.1 Αν ναι, τι ειδικευση έχει το προσωπικό που υλοποιεί τα προγράμματα ή τις ξεναγήσεις;

.....
.....

9.2 Πως ανταποκρίνονται τα άτομα αυτά στις παραπάνω δράσεις;

.....
.....

9.3 Είναι διαθέσιμα σε μόνιμη βάση ή έχουν πραγματοποιηθεί περιστασιακά;

.....
.....

10. Υλοποιεί το μουσείο περιηγήσεις ή/και εκπαιδευτικά προγράμματα για τα άτομα με προβλήματα όρασης;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

10.1 Αν ναι, πραγματοποιούνται με αυθεντικά εκθέματα αφής ή αντίγραφα; Είναι διαθέσιμα σε μόνιμη βάση ή έχουν πραγματοποιηθεί περιστασιακά;

.....
.....

10.2 Αν όχι, για ποιο λόγο δεν έγιναν προσπάθειες υλοποίησης τέτοιου είδους προγραμμάτων;

.....
.....

11. Υλοποιεί το μουσείο ειδικά σχεδιασμένα προγράμματα για άτομα με νοητικές μειονεξίες ;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

11.1 Αν ναι, τι ειδικευση έχει το προσωπικό που σχεδίασε ή/και υλοποιεί τα προγράμματα αυτά;

.....
.....

11.2 Πως ανταποκρίνονται τα άτομα αυτά στις δράσεις του μουσείου;

.....
.....

12. Έχει επιχειρηθεί η προσέγγιση των παραπάνω ομάδων ατόμων με αναπηρίες από το μουσείο ή το αντίστροφο; Αν ναι, ποια ήταν η ανταπόκριση;

.....
.....

Δ. Παρατηρήσεις-Σχόλια

13. Πως αξιολογείτε την συνολική εικόνα του μουσείου ως προς την προσβασιμότητα του (υποδομές – προγράμματα – δράσεις);

Απόλυτα προσβάσιμο
Ικανοποιητικά προσβάσιμο
Μέτρια προσβάσιμο
Καθόλου προσβάσιμο

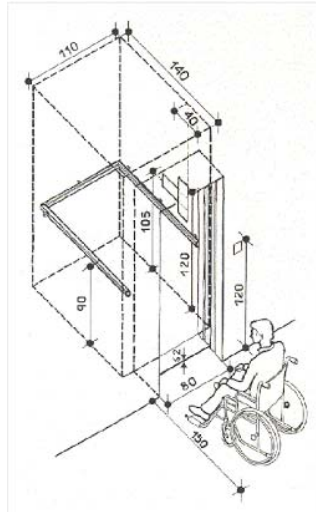
14. Έχει εκπαιδευτεί το προσωπικό του μουσείου σχετικά με την παροχή υπηρεσιών σε άτομα με αναπηρίες;

Όλο το προσωπικό
Ένα τμήμα του προσωπικού
Κανείς

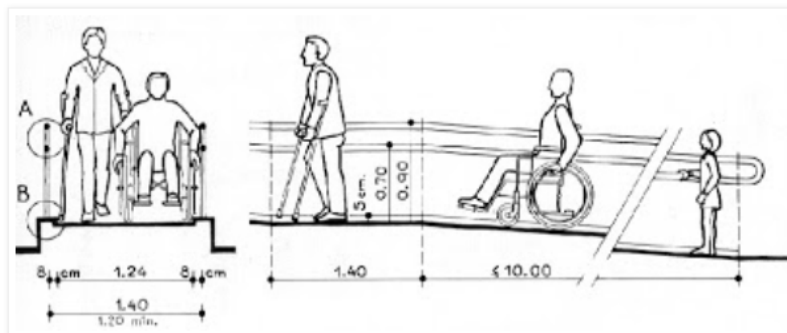
15. Έχετε να προσθέσετε κάτι ή να κάνετε κάποιο επιπλέον σχόλιο;

.....
.....
.....
.....

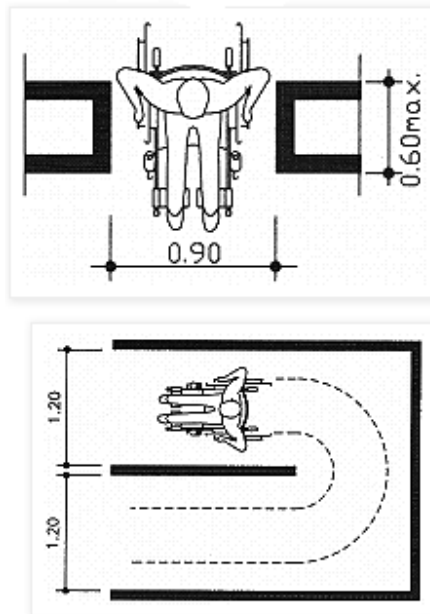
Παράρτημα Β

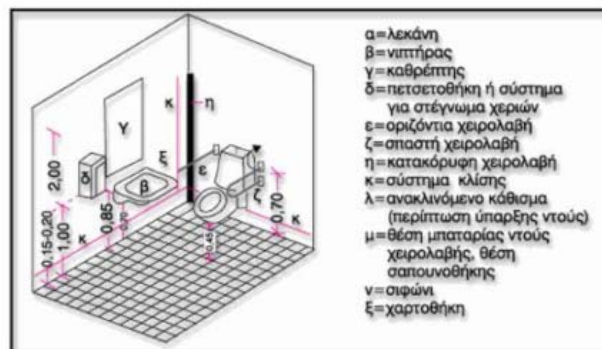
Εικ.1 Ειδικός ανελκυστήρας αναπήρων. Πηγή: "Handicap et construction" Ed. LE MONITEUR

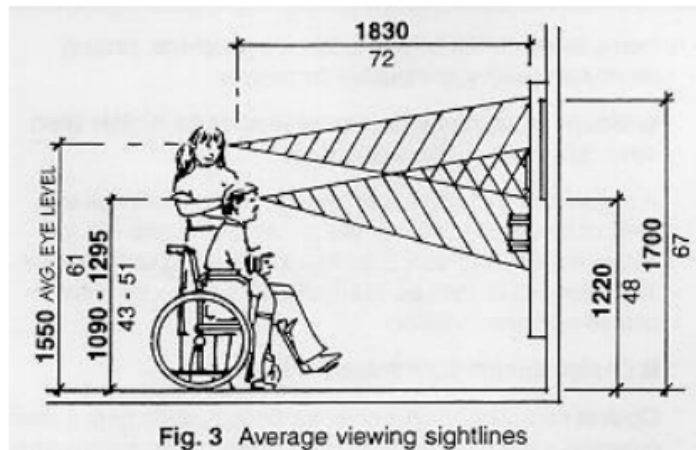
Εικ.2 Κεκλυμένα επίπεδα και ράμπες. Πηγή: "Handicap et construction" Ed. LE MONITEUR

Εικ. 3 Κοινόχρηστοι χώροι και διάδρομοι. Πηγή: "Handicap et construction" Ed. LE MONITEUR

Εικ. 4 Σχεδιαστικό σχέδιο χώρου υγιεινής. Πηγή: http://minenv.gr/1/16/162/16203/00/sx89_I, τελευταία πρόσβαση 16/08/2018

Εικ.5 Προτεινόμενο επίπεδο οπτικής επαφής. Πηγή:
<http://accessible.si.edu/pdf/Smithsonian%20Guidelines%20for%20accessible%20design.pdf> τελευταία πρόσβαση 17/08/2018

Εικ.6 Βιέννη: Τυφλοί μπορούν να αγγίξουν έργα τέχνης
https://www.google.com/search?q=%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%AC%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B1+%CE%BC%CE%B5+%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%B2%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1+%CF%8C%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwict_Pk1PPcAhWMxaYKHvd5D7sQ_AUICigB&biw=1366&bih=662#imgrc=A86hiHU_kORGnM:

Εικ.7 Μακέτα με τα μνημεία της Ακροπόλεως.

Εικ. 8 Ο χρήστης επιλέγει το έκθεμα που τον ενδιαφέρει (Βρετανικό μουσείο)
http://www.britishmuseum.org/visiting/planning_your_visit/multimedia_guide.aspx τελευταία πρόσβαση 17/08/2018

Εικ.9 Αυτόματη ξενάγηση στη νοηματική γλώσσα (Μουσείο νομισμάτων, Λιθουανία) Πηγή: <http://www.multimediamark.lt/pm/en/exhibition-of-the-money-museum-an-interactive-journey/> τελευταία πρόσβαση 17/08/2018

Εικ. 10 Οδηγός με κείμενο (Μουσείο του Λούβρου) Πηγή: <http://www.louvre.fr> τελευταία πρόσβαση 17/08/2018

Εικ.11 Ξενάγηση στην νοηματική γλώσσα (Μουσείο Αμερικάνικης τέχνης) Πηγή: <http://whitney.org/Education/Access/WhitneySigns> τελευταία πρόσβαση 17/08/2018

Εικ.12 Οδηγός με κείμενο. Πηγή: http://emotionaldarktourism.blogspot.gr/2015_04_01_archive.html
τελευταία πρόσβαση 17/08/2018

Εικ. 13. Τραπέζια αφής

Πηγή:https://www.google.com/search?biw=1366&bih=662&tbn=isch&sa=1&ei=6Yt2W8_gHsna6ATem5CgDg&q=%CE%AC%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B1+%CE%BC%CE%B5+%CE%BD%CE%BF%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE+%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF+%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%BF%CE%B9&oq=%CE%AC%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B1+%CE%BC%CE%B5+%CE%BD%CE%BF%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE+%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF+%

CF%87%CF%8E%CF%81%CE%BF%CE%B9&gs_l=img.3...96812.104378.0.104702.30.28.2.0.0.0.165.3358.
0j26.26.0....0...1c.1.64.img..2.0.0....0.r3639-dYv3l#imgrc=3Sob9VxHrfM2aM:

Βιβλιογραφία

Αργυρόπουλος, Β. (2010). *Το ζήτημα της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στον μουσειακό χώρο*. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και εκπαίδευση* (σ. 309-317). Αθήνα: Νήσος.

Βασιλοπούλου, Μ., Μυριοκεφαλιτάκης, Ν., Γεωργούλη, Ε., Κριτσέλη, Ε., Τσόλια, Μ., Κουκουτσάκης, Π., Καφετζής, Δ. (2012). Αξιοπιστία και εγκυρότητα ερωτηματολογίου. Ανακτήθηκε 8 Οκτωβρίου 2018 από: <http://pevejournal.gr/wp-content/uploads/2014/09/3-2012-4.pdf>

Ζώνιου- Σιδέρη, Α. (2004). *Σύγχρονες ενταξιακές προσεγγίσεις*, Τόμος Β,Ε΄ Έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. *Οι Ανάπηροι και η Εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998, σ.σ. 13-14΄

Ηλιάδου, Ν. (2016). *Ο ρόλος των εκκλησιαστικών θεσμών στην εξέλιξη των τεχνών από την Αναγέννηση και μετά. Η ιδεολογική μετάλλαξη της τέχνης με θρησκευτικό περιεχόμενο στη σύγχρονη εποχή μέσω συγκεκριμένων παραδειγμάτων από τον χώρο των τεχνών*. (Αδημοσίευτη εργασία) Λευκωσία: Ανοιχτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Κακουρή, Χ. (2018). *Μήνυμα διευθύντριας*. Ανακτήθηκε 10 Αυγούστου, 2018 από: http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dsid/dsid.nsf/dsippd01_gr/dsippd01_gr?OpenDocument

Καραγιάννη, Γ. (2009). Εισαγωγή στην ελληνική έκδοση του: Μ. Oliver, *Αναπηρία και Σπουδές Περί Αναπηρίας*. Στο Μ. Oliver (επιμ. Γ. Καραγιάννη), *Αναπηρία και Πολιτική* (σ.σ. 9-25). Αθήνα: Επίκεντρο

Καρατσιδίδη, Μ. (2007). *Εικονικά Μουσεία & Πολυμέσα*. Ανακτήθηκε 18 Νοεμβρίου, 2016, από [https://www.eap.gr/images/stories/pdf/2007_EikonikaMouseia\(MEROSA\)_Karatosidi\(3129kB\)_F25281.pdf](https://www.eap.gr/images/stories/pdf/2007_EikonikaMouseia(MEROSA)_Karatosidi(3129kB)_F25281.pdf)

Κοινοτικό Συμβούλιο Κιτίου 'Κοινοτικός Όμιλος Κιτίου' (χ.η.) Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου, 2018 από: <http://www.kiti.org.cy/politistika>

Κουκιάδη, Ι., - Παρουσίαση των θέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε θέματα αναπηρίας και κοινωνικού αποκλεισμού. Ομιλία του Ευρωβουλευτή του ΠΑΣΟΚ, με αφορμή τη διοργάνωση συνεδρίου 1&2 Μαρτίου 2002 στην Αθήνα με θέμα: «Αναπηρία και Κοινωνικός αποκλεισμός» υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού forum ατόμων με αναπηρίες. Βρυξέλλες, 28 Φεβρουαρίου 2002

Κυρίλλου, Α. (2012). *Τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Αγία Γραφή*. Ανακτήθηκε 9 Αυγούστου, 2018 από: http://aktines.blogspot.com/2012/08/blog-post_5105.html

Λινάρδου, Α. & Μίνως Α. (2013). «*Η ένταξη των σπουδαστών με αναπηρία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: δυσκολίες και προοπτικές. Το παράδειγμα της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Αθηνών*». (Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία). Τ.Ε.Ι. Κρήτης, Κρήτη

Μια Ευρώπη προσβάσιμη για όλους. (2003, Οκτώβριος). Ανακτήθηκε από http://www.accessibletourism.org/resources/final_report_ega_el.pdf

Μπούνια, Α. (2015). Έρευνα επισκεπτών και αξιολόγηση: Η «φωνή» του κοινού. Ανακτήθηκε 15 Φεβρουαρίου, 2017 από: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/718/1/02_chapter_7.pdf

Νησιώτου-Μαντέλου, Ι., «*Άτομα με κινητικές δυσκολίες στο χώρο του μουσείου*» στο Βασιλίας Αργυρόπουλος, Σοφία Χαμονικολάου, Χαρά Κανάρη, Πολιτισμός/Ειδική Αγωγή. Η πρόσβαση ατόμων..., σ. 124.

Παπαζαχαρίου, Ε. (χ.η.) «*Σημαντικά αρχαία μνημεία της Κύπρου*». Ανακτήθηκε 24 Νοεμβρίου 2018 από: <http://kupros1974.weebly.com/alpharhochialpha943alphamunuetamuepsilon943alpha.html>

Παπαϊωάννου, Γ. (2010). *Αρχαιολογία και ανάδειξη πολιτισμικού αγαθού: από την ανασκαφή στο κοινό και στον ψηφιακό κόσμο*. Λευκωσία: Ανοιχτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Ρούσσου, Μ. (χ.η.). *Ο Ρόλος της Διαδραστικότητας στη Διαμόρφωση της Άτυπης Εκπαιδευτικής Εμπειρίας*. Ανακτήθηκε 28 Νοεμβρίου, 2016, από: https://www.makebelieve.gr/mr/research/papers/Museology/mroussou_museology04_final.pdf

Τζαναβάρα, Α. (2013). *Μουσείο και άτομα με αναπηρίες: προσβασιμότητα- εκπαιδευση-κοινωνική ενσωμάτωση*. (Αδημοσίευτη διδακτορική εργασία). Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ΚΟΡΙΝΘΟΣ

Τμήμα Αρχαιοτήτων, 'Εκκλησία της Παναγίας της Αγγελόκτιστης' (χ.η.) Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου 2018 από: <http://www.mcw.gov.cy/mcw/da/da.nsf/All/17CD79EB3E0C56A4C2257199002EF56E?OpenDocument>

Τσαούση, Ε. (2016). Η πρόσβαση, η κοινωνική ενσωμάτωση και η εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρίες στα Μουσεία. Η περίπτωση του «Αθανασάκειου» Αρχαιολογικού Μουσείου του Βόλου. . (Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία). Α.Π.Θ. : Θεσσαλονίκη.

Τσιτούρη, Α., 2005. «Καθολική πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε χώρους πολιτισμού: πραγματικότητα ή ουτοπία;», Τετράδια Μουσειολογίας, 2, 37-42.

Φελούκα, Β. (2007). Τα άτομα με κινητικές αναπηρίες και ο ελεύθερος χρόνος τους. ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΓΡΗΓΟΡΗ

Φούλιας, Α (χ.η.) «Ο ναός της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι». Ανακτήθηκε 22 Νοεμβρίου 2018 από: <http://churchofcyprus.org.cy/6649>

Φτακλάκη, Λ. (2014). Έτος Πολιτισμού για την περιφέρεια του Νότιου Αιγαίου. Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου, 2016, από <http://www.naxos-news.gr/getfile.php?id=41353>

Andree Salom, "The Therapeutic Potentials of a Visit Museum", International Journal of Transpersonal Studies, 2008, p. 1. Διαθέσιμο στο: <http://www.transpersonalstudies.org/ImagesRepository/ijts/Downloads/The%20Therapeutic%20Potentials%20of%20a%20Museum%20Visit.pdf>

Ballard, K. (1997). *Inclusion, Paradigms, Power and Participation*. In C. Clark, A. Dyson & A. Millward (Eds), *Towards Inclusive Schools?* (pp. 1- 15). London: David Fulton Publishers.

Barlow, D. & Durand, M. (2009). [Abnormal Psychology: An Integrative Approach](#). CENGAGE learning. U.S.A : Stamford.

Barton, L. (2008). Εκπαίδευση και ο Αγώνας για Αλλαγή: Η αναγκαιότητα μιας κριτικής πολιτικής της ελπίδας. Στο Ε. Φτιάκα (επιμ.), *Περάστε για έναν καφέ. Σχέσεις οικογένειας και σχολείου στην κόψη της διαφορετικότητας*. Αθήνα: Ταξιδευτής.

Bicknell, S. 2001. "Here to Help: Evaluation and Effectiveness", στο Hooper-Greenhill, E. (επιμ.), *Museum, Media, Message*, Routledge: London & New York, 281-293.

Broomley, K. Irwin-De Vitis, L. & Modlo, M. (1995). *Graphic organizers. Visual strategies for active learning*. New York: Scholastic Professional Book.

Callow Kathy B, "Museums and the disabled". *Museums Journal*, vol 74, n.2, London, 1974

Campbell, F. K. (2009). Medical education and disability studies. *Journal of Medical Humanities*, 30(4), 221-235

Cohen, L., Manion, L., Morrion, K. (2007). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Connell, R.W. (1993). *Schools and Social Justice*. Philadelphia : Temple University Press.

David H. Barlow & Vincent M. Durand, *Abnormal psychology: an integrative approach*, Pacific Grove, Calif: Brooks/Cole, 1995 (1st ed.) μτφ. Ψυχολογία και παθολογική συμπεριφορά: μια σύνθετη βιοψυχοκοινωνική προσέγγιση, Αθήνα: Έλλην, 2000, σ. 518

Diamond, J. 1999. *Practical Evaluation Guide: Tools for Museums and other Informal Educational Settings*, Altamira Press: Lanham

Dornyei, W. (2003). *Questionnaires in second language research*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Esmel-Pamies, C. (2010). "Into the Politics of Museum Audience Research", Edition five. Tate Encounters. Ανακτήθηκε 23 Φεβρουαρίου 2017 από: <http://www2.tate.org.uk/tate-encounters/edition-5/papers.shtm>

Johnson, B., Christensen, L. (2008). *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications

Lane, H., & Hoffmeister, R. & Bahan, B. (1996). *A journey into the deaf world*. San- Diego, CA: Dawn Sing Press

Liasidou, A. (2007). Inclusive educational policies and the feasibility of educational change: *the case of Cyprus*. *International Studies in Sociology of Education*, 17 (4), 329-347

Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: Macmillan. Pijl, J., Meijer, C., & Hegarty, S. (1997). *Inclusive Education: A Global Agen - da*. London: Routledge

Ortland., B. (2006). *Die eigene Behinderung im Fokus*, Bad Heilbrunn

Paweni, S. & Rubovits, D. (2000). *The power of play*. *The exceptional Parent*, 29, 58-61.

Rioux, M. (2002). Disability, citizenship and rights in a changing world. In C. Barnes, M. Oliver & L. Barton (Eds.), *Disabilities Studies Today* (pp. 210- 227). Cambridge: Polity Press.

Robson, C.2002. *Real World Research*. 2nd ed. Oxford: Blackwell.

Sauders, M., Lewis, P. and Thornhill, A. (2009). *Research Methods for Business Students*. 5th ed.

England: Pearson Education Limited.

Tilstone, C. & Rose, R (2000). Do special schools have a role in supporting the process of inclusion? *Tizard Learning Disability Review*, 4, 35-43

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (1994). *THE SALAMANCA STATEMENT AND FRAMEWORK FOR ACTION ON SPECIAL NEEDS EDUCATION*. Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου 2018 από: http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (1960). *Convention against Discrimination in Education*. Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου 2018 από: http://www.unesco.org/education/pdf/DISCRI_E.PDF

World Health Organization (2013). *World health statistics*. Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου 2018 από: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/EN_WHS2013_Full.pdf

